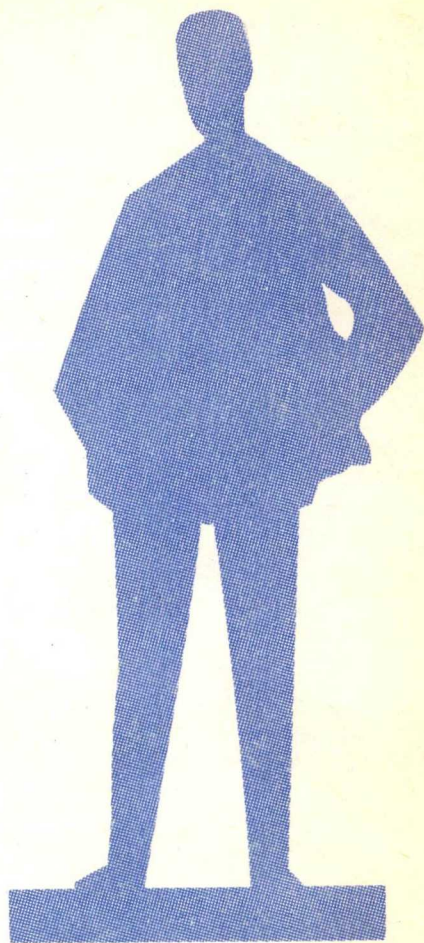

3 65137

JÓZSEF ATTILA
TUDOMÁNYEGYETEM

Útmutató

MAGYAR SZAK'

SZEGED, 1971

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM
BŐLCÉSZETTUDOMÁNYI KAR

U T M U T A T Ó
a magyar nyelv és irodalom
szak számára

Szeged

1971

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001275813

B 65137

F.k.: Dr.Serfőző Lajos okt.rektorhelyettes

Készült a JATE sokszorosító műhelyében, Szeged.

Engedélyszám : 751/1971. - Méret : B/5

Példányszám : 450 - F.v.: Papp László

I. A s z a k k é p z é s i c é l j a

A magyar szakos középiskolai tanárképzés célja: olyan tanárok képzése, akik a magyar nyelv és irodalom mindenkori iskolai tantervi anyagát marxista-leninista világnézet alapján a korszerű tudományos eredményekkel összhangban és a szocialista pedagógia elveinek megfelelően tudják tanítani.

Ennek a célnak elérését a mellékelt tanterv megvalósítása biztosítja /táblázat/. A tanterv megjelöli az egyes részdiszciplínák oktatásának feladatait és anyagát, azok félévenkénti elméleti és gyakorlati heti óraszámát, a tantárgyak képzési idő alatti összes óraszámát, a számonkérés módját és időpontját, a félévenkénti összes elméleti és gyakorlati órák számát, a gyakorlati jegy, a kollokvium, a szigorlatok félévenkénti számát és a képzéssel kapcsolatos egyéb feladatokat.

II. A magyar nyelv és irodalom szak tanterve a félévenkénti óraszámokkal és vizsgarenddel

Tárgyak	F é l é v e k										A képzési idő alatt					
	1 E.Gy.	2 E.Gy.	3 E.Gy.	4 E.Gy.	5 E.Sz.	6 E.Sz.	7 E.Sz.	8 E.Sz.	9 E.Sz.	10 E.Sz.	Vizsgák Gyj.	Koll.	Szig. óraszám			
Bev. a nyelv- tudományba	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14			
Leíró magy. hang- tan	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4,8	28		
A magyar ny.tört.	-	-	1+2	1+2	1+2	-	-	-	-	-	-	2-4	2	4	126	
A mai magyar nyelv-	-	-	-	-	-	2+2	3+2	2+2	-	-	-	-	5-7	5,6	8	182
Általános nyelvészét-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	8	28
A magy.nyelvjárások-	-	-	-	-	1 ⁺	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	14
Nyelvműv. és stil.-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	7	-	8	28
A magy.nyelv finn- ugor alapjai	-	1	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	1,2	3	-	56
Bevezetés az irod. tudományba	1+1	1+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	56
A marxista-lenin- nista esztétika alapjai	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	6	-	28
A világirod.tört.	2	-	-	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	1,5	4,8	112
A magy.irod.tört.	1+2	2+1	1+2	2+1	2+2	2+2	2+2	2+2	2	-	-	2	1-8	2,6	4,8	448
Az irod.tud.tört.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	28
Spec.koll. a szín- ház és filmműv.köréből	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	28
Összes óraszám	11	9	10	7	10	11	12	6	4	4	19	11	4			
Gyakorlati jegyek	3	3	2	3	2	2	3	1	-	-	-	-	-			
Kollokviumok	3	2	1	-	2	3	-	-	-	-	-	-	-			
Szigorlatok	-	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-			

+ A magyar nyelvjárások az 1971/72. tanévtől kezdve a IV. félévben kerül sorra, de a III-V. évfolyamok az 1971-72. tanévtől az 1973-74. tanév végéig a IX. félévben dolgozzák fel ezt a diszciplinát.

III. A tanulmányi és vizagkötelezettségek részletezése

a/ A különböző iskolai gyakorlatokra nézve a JATE BTK képzési terve ad felvilágosítást.

b/ A magyar nyelv és irodalom szak hallgatói tanévenként egyszer több napos tanulmányi kiránduláson vesznek részt. A magyar nyelvészeti kirándulás célja nyelvjárásgyűjtési gyakorlat. Az irodalmi kirándulás irodalomtörténeti helyek, intézmények, könyvtárak stb. meglátogatását, tanulmányozását célozza.

c/ A JATE Bölcsészettudományi Kara nappali tagozatának képzési terve szerint minden tanárszakos hallgató köteles egyik szaktárgyából vagy annak tanítási módszertanából szakdolgozatot készíteni.

A szakdolgozat témáját a 6. félév elején /legkésőbb február 15-ig/ kell a tanszék jóváhagyásával kiválasztani.

A II. szigorlatra csak az a hallgató bocsátható, aki az anyaggyűjtést befejezte és elfogadott szakdolgozat vázlattal rendelkezik. A kész szakdolgozat benyújtásának határideje a 9. félév vége. Államvizgára csak az a tanárszakos hallgató bocsátható, aki elfogadott és osztályozott szakdolgozattal rendelkezik.

Az a szakdolgozat fogadható el, amelyik a kitűzött témát anyagában, a megjelölt szakirodalom felhasználásában, szerkezeti felépítésében, bizonyító eljárásában, megfogalmazásában, helyesírásában és külalakjában kielégítően dolgozta fel. A szakdolgozat érdemjegyét az oklevélmelléklet tünteti fel és a diploma minősítésének átlagába beszámít.

d/ A tanszékek gondoskodnak arról, hogy a hallgatók — a tantervben előírt kötelező kollégiumokon kívül — magyar irodalomból és nyelvészetből speciális kollégiumokat látogathassanak.

A speciális kollégiumokat a félévenként megjelenő kari tanrend tünteti fel.

e/ A tanszékek az I. félévben szeptember 30-ig, a II. félévben február 20-ig hirdetményben közlik a hallgatósággal az évközi és félév végi ellenőrzésre és számonkérésre vonatkozó előírásokat, a lecke-könyv aláírásának, a vizsgárabocsátásnak stb. a feltételeit.

Az előadásokon való részvétel nem kötelező, a gyakorlatokon, a szemináriumokon azonban minden hallgató köteles részt venni. /L. a Tanulmányi és vizsgaszabályzat 6. pontját./

f/ Az I. szigorlat a IV. félév végén van. Erre az a hallgató bocsátható, akinek az előirt gyakorlati jegyei megvannak. A nyelvészeti I. és II. szigorlat, valamint az irodalomtörténeti I. szigorlat két részből: írásbeli és szóbeli vizsgából áll. A II. irodalomtörténeti szigorlatnak írásbeli része nincs.

g/ A hallgatók szakjainak megválasztása a felvételnél megtörtént. Tanulmányaik megkezdése után vehetnek föl u.n. "B" vagy harmadik szakot, esetleg kérhetik speciális képzésben való részesítésüket. Ezekre vonatkozólag a JATE BTK nap-pali tagozatának képzési terve nyujt fölvilágositást.

h/ Az a hallgató, aki rendelkezik szabályszerűen lezárt tiz félévvel és minden tanulmányi kötelezettségének eleget tett, szakdolgozatát elkészítette, államvizsgára bocsátható. Az államvizsgával kapcsolatos tudnivalókról tantervünk utolsó fejezete tájékoztat.

IV. A t á r g y a k p r o g r a m j a i

Bevezetés a nyelvtudományba

a/ Feladat

Ez a kollégium fontos előkészítője a magyar nyelv és irodalom szakos tanárok nyelvészeti szakképzésének. Feladata: megismertetni a hallgatókkal a nyelvtudomány általános problematikájának alapjait, s ezzel áthidalni azt a szakadékot, amely a középiskolai nyelvoktatás és az egyetemi nyelvészeti szakképzés között van; másrészt -- előzetes áttekintést adva -- segíteni őket abban is, hogy a további szaktanulmányoknak némileg mozaikszerűen előtűnő studiumait egymáshoz kapcsolhassák és egymásra vonatkoztathassák majd.

b/ Tananyag

A nyelv fogalma; társadalmi szerepe, gondolkodásunkhoz kötöttsége; jelyszerűsége, rendszerszerűsége, konvencionálisága.

A hang két arculata /fizikai és nyelvi/ s a hangtan két aspektusa /fonetika és fonológia/. -- A morféma kettőssége /hangalak és jelentés/, ezek egysége /formai és szemantikai minimum/; alaknak, jelentésnek és e kettő kapcsolatának konvencionálisága. Morfémaalternáció, morfonológia, morfonetika. Morfémaosztályok. Elemi és szerkesztett jelek; a jelek két fő osztálya /lexéma és gramméma/, alosztályaik. -- A beszédben felhasznált minimum: a glosszéma. Fajtai és szerkezettípusai. A glosszéma beépülésének két formája: a szintagmatag és a mondatfunkciós rész. A szintagma és a mondat szerkezeti és nagyságrendi eltérése. -- Áttekintés; a beszédbeli szerkezeti kapcsolatok és a nyelvbéli paradigmatiszus kapcsolatok.

A nyelv működése és fejlődése. A nyelvi megoszlás: vizszintes tagolódás /nyelvjárások/, függőleges tagoltság /csoport- és rétegnyelvek/. A fejlődés alapvető oka, kikényszerítője /a kommunikációs szükséglet változása/ és konkrét lefolyásának szabályozója /a rendszer állománya és alakja/. A változások főbb formái.

A nyelvtudományi vizsgálódás fajtái, tárgya, szemlélettipusai, magatartásformái; kapcsolata más tudományokkal; autonómiájának kérdése.

A nyelvtudomány történetéből: kezdetek a klasszikus ókorban; a logika kötöttség kora, a lélektani kötöttség kora; a történeti vizsgálódás kifejlődése, a leíró vizsgálat kialakulása. A mai sokszínűség.

c/ Irodalom

Kötelező: Deme László: A nyelvről -- felnőtteknek /Gondolat, 1966/. -- Tompa József szerk.: A mai magyar nyelv rendszerére /Akadémiai Kiadó, 1961/. I. kötet 7-37 és 143-192. -- Gombocz Zoltán: Nyelvtörténeti módszertan. /A magyar nyelvtudomány kézikönyve 1. füzet. 1922/. Összesen: 220 lap.

Ajánlott: Fodor István: Mire jó a nyelvtudomány? /Gondolat, 1966/. 13-91. -- Hajdu Péter: A nyelv. Nyelvünk rokonsága. /A kultúra világa VII. kötet. 1964/. 9-39. -- Ferdinand de Saussure: Bevezetés az általános nyelvészetbe. /Gondolat, 1967/. 5-72, 91-127 és 287-289. -- Kelemen János: Mi a strukturalizmus? /Kossuth, 1969/. 24-55. Összesen: 210

d/ Módszer

A tárgy oktatására 14 óra az előírányzott keret. Ebből 12 óra előadás, 2 óra pedig -- célszerű időben elhelyezett -- konzultáció az olvasmányanyag problémáiról.

e/ A számonkérés formája

Az anyagból az I. félév végén kollokvium van.

h/ Követelmények

A tematikus felsorolás szerint, az előadás anyaga és a feltüntetett szakirodalom alapján.

Magyar nyelvészet

Leiró magyar hangtan

a/ Feladat

Ennek a nyelvészeti tudományágnak az a feladata, hogy egyik fontos alapvetésül szolgáljon a magyar szakos hallgatók magyar és finnugor nyelvészeti tanulmányaihoz, ugyanakkor nélkülözhetetlen részét is képezi a magyar nyelvtörténetnek és a leiró magyar nyelvtannak egyaránt. Mivel a beszédhangoknak egyrészt fizikai és fiziológiai sajátosságai vannak, másrészt nyelvi funkcióik, kifejező szerepük, ennek megfelelően fonetikai szempontból a beszédhangok fizikai szerkezetének alaptényezőit kell tanulmányozni, fonológiai szempontból pedig "a nyelvi hangok egymáshoz való viszonyát, szembenállásait, a szembenállások rendszerét és a hangoknak a rendszertani helyüktől meghatározott jelölő funkcióit" /Papp István: Leiró magyar hangtan, 7/.

b/ Tananyag

Bevezetés. — Beszéd és írás. — A beszélőszervek működése. — A magyar hangrendszer. — A magánhangzók rendszere. — A mássalhangzók rendszere. — A hang funkciója. — Hangtörvények a magyarban: magánhangzó-törvények, mássalhangzó-törvények. — A szótag. — Hangsúly és hanglejtés. — A helyes magyar kiejtés. — Bevezetés a történeti hangszemléletbe. —

c/ Irodalom

Tankönyv: Papp István: Leiró magyar hangtan

Kötelező: A mai magyar nyelv rendszere I., Roman Jakobson: Hang-jel-vers, Lazicius Gyula: Fonetika, ezen kívül 3-4 tanulmány és 2-3 folyóiratcikk. Összesen kb. 250 lap terjedelemben.

Ajánlott: Molnár József: A magyar beszédhangok atlasza

d/ Módszer

A tárgy oktatására 26 óra az előírányzott keret. A tananyag feldolgozásának módja: előadás és gyakorlat 24 órában, 2 óra pedig oktatófilm megtekintése.

e/ A számonkérés formája

Szóban és írásban történik a gyakorlatokon.

f/ Követelmények

A tematikus felsorolás szerint a tankönyv és a szakirodalom alapján.

A magyar nyelv finnugor alapjai

a/ Feladat

A tárgy szorosan kapcsolódik a magyar nyelv és irod. szakos tanárok képzéséhez. Szerves része a magyar nyelvtörténetnek annyiban, hogy a magyar nyelvtörténetnek az emléktelen korát, ill. a magyar nyelv önálló léte előtti korokat és a magyar nyelv kialakulásának kezdetét világítja meg. Ennek során a tárgy átfogó képet nyújt a magyar nyelv rokoni viszonyairól, kialakulásának és fejlődésének fontosabb mozzanatairól. Egyben módot ad fontos elvi általánosításokra s ezzel a hallgatók általános nyelvészeti képzettségét gyarapítja.

A tárgy keretébe tartozó ismeretanyag előkészítése, megalapozása érdekében szükség van arra, hogy a hallgatók a magyaron kívül még egy rokon nyelv — elsősorban a finn — szerkezetének fő vonásaival is megismerkedjenek. A finn /v. egyéb rokon nyelv/ tanításának tehát nem célja a nyelv gyakorlati elsajátítása, hanem általa egy rokon nyelv-típust kívánunk bemutatni, egy rokon nyelv rendszerét akarjuk megismertetni, hogy ezzel a magyar nyelvrendszer uráli — finnugor — ugor rétegződéseit plasztikusan szemléltethessük hallgatóink előtt. Ezenkívül a tárgy ismeretanyagának teljessége szempontjából elengedhetetlenül szükséges, hogy a hallgatók megismerkedjenek rokon népeink kulturájával, történetével, a finnugor őstörténet problematikájával és az uráli népek rokonsági viszonyaival.

b/ Tananyag

Urali népek és nyelvek: Az egyes rokon népek, népcsoportok lakóhelye, száma, nyelvjárási tagozódása, nevük eredete. Történetük: etnogenezisük, más népekkel való érintkezéseik. Anyagi kulturájuk. Társadalmi szervezetük. Hitviláguk. Népköltészetük. Kutatásuk története.

Finnugor őstörténet: Az un. "őshaza" fogalma. Az uráli népek legrégebb lakóhelyeinek meghatározása /kutatási módszerek és elméletek, eredmények/. Az uráli, finnugor és ugor kor kronológiája, művelődési, társadalmi, gazdasági viszonyai a szókész-

let tükrében. Az anyanyelv kapcsolatai más nyelvcsaládokkal. Az alapnyelv felbomlása és osztódása. Az ősmagyarok további migrációi a Délorosz szteppén át a mai lakóhelyekig.

Finn nyelv: A finn írás, kiejtés, hangsúly. Hangtani sajátosságok: a mássalhangzórendszer és a fokváltakozás; a magánhangzórendszer; az i jel okozta tővéghangzó változások. Alakten: a szótövek /tőtípusok, teljes és csonka tövek/; többes szám; névszórágok; birtokos személyragok; igeragozás; tagadás; igenevek és ragozásuk. Mondattan: sorrend, kongruencia, igeneves szerkezetek.

Ehelyett egyéb finnugor nyelv is tanítható az alábbi oktatási anyag szerint: Hangtan; magán- és mássalhangzórendszer. Morfológia: tőtípusok, alternációk. Morfológia: névszórágok, birt. szem. ragok, névmásragozás, igeragozás, igenevek. Mondattan: tagadás és tiltás, szórend, kongruencia, igeneves szerkezetek.

Urálistikai bevezetés: Az uráli nyelvtudomány feladata és módszerei. A nyelvhasznítás: a nyelvrokonság ismérvei, bizonyítékai; a rekonstrukció. Az alapnyelv értelmezése. Az alapnyelv hangrendszere /mássalhangzó- és magánhangzórendszer/. Hangsúly, magánhangzó harmónia. A tövek szerkezete. Az alapnyelv szófaji problémái. Esetragok. Számjelölés. Módjelölés. Igeidő. Igeragozás. Az alapnyelvi mondat szerkezetének fő vonásai. Az alapnyelv szókészlete /terjedelme, jelentéstani és eredet szerinti analízise/. Preuráli kérdések /uráli - indogermán, uráli - altaji, uráli - jukagir stb. nyelvviszony; a nyelvtani eszközök eredete és a mondat keletkezése/. -

Az alapnyelv rendszerének további fejlődése a magyarban /ill. finnben, ill. más rokon nyelvben/: az összehasonlító hangtörténet lényeges kérdései /az orális zárhangok, a nazálisok, a szibilánsok és affrikáták fejleményei a magyarban és egy-két kulcs-nyelvben; a fontosabb alapnyelvi mássalhangzókapcsolatok magyar fejleményei; a magánhangzók sorsa/, A tőszerkezet változásai; a magyar esetrendszer finnugor elemei, ill. az esetrendszer bővülése. A számjelölés alakulása a magyarban. A magyar birtokos személyragozás. Igeragozásunk finnugor alapjai és elemei /mód- és időjelek, igeragok stb/. A fontosabb igeképzők. -

Az uráli nyelvek tipológiai jellegzetességei, eltérései és affinitása /különös tekintettel a szomszédos nyelvi környezetekre/.

c/ Irodalom

Kötelező:

Hajdu Péter: Finnugor népek és nyelvek. Bp. 1962. 425 l.

" " : Hol volt az uráli őshaza? Nyelvtud. Ért. 40.
/1964/: 128-132 l.

" " : Bevezetés az uráli nyelvtudományba.
Bp. 1966. 179 l.

Diószegi Vilmos: Samanizmus. Bp. 1962. 118 l.

Kalevala. Bp. 1959. 615. l.

Mikola Tibor: A finn nyelv áttekintése. Bp. 1962. 148 l.

Ajánlott olvasmányok:

Diószegi Vilmos: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben.
Bp. 1958. 472 l.

Kalevipoeg. Bp. 1960. 345 l.

A "Népek meséi" című sorozat finnugor kötetei.

László Gyula: Őstörténetünk legkorábbi szakaszai. Bp. 1961.
209 l.

d/ Módszer

"A magyar nyelv finnugor alapjai" című tárgy oktatására összesen 56 óra áll rendelkezésre, ebből 28 óra gyakorlati, 28 óra előadás. Gyakorlatban történik "Az uráli népek és nyelvek", a "Finnugor őstörténet" és a "Finn nyelv" /vagy valamely másik rokon nyelv/ oktatása. Az "Uralisztikai bevezetés" oktatásának módja az előadás.

g/ A számonkérés formája: az I. és a II. félévben gyakorlat; a III. félév végén kollokvium.

h/ Követelmények

A tematikus felsorolás szerint, az előadás anyaga és a feltüntetett szakirodalom alapján.

A magyar nyelv története

a/ Feladat

A magyar nyelv történetének, melynek voltaképpen a finnugor összehasonlító nyelvészet is része, az a feladata a magyar szakos tanárjelöltek képzésében, hogy a hallgatók ezen tudományág főbb eredményeinek elsajátítása által megismerjék a mai magyar nyelv rendszere és szókészlete fejlődésének lényeges vonalait. A mai magyar nyelv rendszerének és szókészletének valóban tudományos megismerése ugyanis csak akkor lehetséges, ha a hallgatók a nyelvtörténeti bizonyítékok alapján belátják, hogy a mai magyar nyelv fejlődés eredménye, nyelvünk történetének is része, és jelenleg is mozgásban, fejlődésben van, és így tudatosul az is, hogy a nyelv fejlődése kapcsolatban van a gondolkodás és — különösen szókészleti meg frazeológiai vonatkozásban — a magyar társadalom történetével is, sőt létének is alapvető feltétele. Alapos nyelvtörténeti ismeretek nélkül nem juthatnak a hallgatók helyes, merevség nélküli, dialektikus nyelvszemléletre sem, ami pedig a mai magyar nyelv oktatásában alapvető fontosságú.

b/ Tananyag

A szinkronikus és a diakronikus nyelvvizsgálat. A nyelvtörténet összefüggése a társadalom történetével. A nyelvi változások mibenléte. A nyelvjárások és az irodalmi nyelv. A magyar nyelvtörténet korszakai.

A magyar nyelvtörténet forrásai és felhasználásuk módszere

A rokon nyelvek. Az idegen nyelvek. A nyelvemlékek. A nyelvemlékek általános jellemzői. A kéziratos nyelvemlékek: szórványok, szövegek, szójegyzékek. — A nyomtatott nyelvemlékek: szövegek, szótárak, nyelvtanok. — A nyelvemlékek nyelvi sajátosságai. A nyelvemlékek írása. Az egy személytől származó nyelvemlékek nyelvi problémái. A különböző személyektől származó nyelvemlékek nyelvi problémái. — A mai magyar nyelv. Az általános nyelvészet tanuságtétele.

Hangtörténet. Az ősmagyar kor hangváltozásai: A mássalhangzók és magánhangzók története. A nyelvemlékes kor hangváltozásai. A mássalhangzórendszer az ősmagyar kor kezdetén. A hiányzó mássalhangzók. A mássalhangzók minőségi változásai. A mássalhangzók mennyiségi változásai.

A magánhangzók története. A magánhangzó-rendszer az ómagyar kor kezdetén. A szóvégi rövid /sorvadó/ magánhangzók története. Az egyszerű magánhangzók minőségi változásai. Az egyszerű magánhangzók mennyiségi változásai. — A kettőshangzók története. — A magyar nyelv mai fonémarendszerének kialakulása.

A nyelvi jelek története. A nyelvi jelek /osztályaik és rendszereik/ kialakulása. Szótörténet. A szófajok története. A szóelemek alaktörténete. A törtípusok. A toldaléktípusok. —

A szavak jelentéstörténete.

— A magyar szókészlet eredete. A szókészlet kialakulása és rétegződése. Az ősi szókészlet. Az idegen eredetű szókészlet. A nemzetközi műveltségyszavak. A tükörszavak. — A belső keletkezésű szókészlet. A szóteremtéssel keletkezett szavak: az indulatszók, a hangutánzó és a hangfestő szavak. — A szóalkotással keletkezett szavak: a képzett szavak, az összetett szavak. — Ritkább szóalkotásmódokkal /rövidülés, ragszilárdulás, elvonás, szóhasadás, szöveggyülés/ keletkezett szavak. A mesterséges szóalkotás. — A magyar szókészlet fejlődésének jellemző vonásai: szerkezeti /strukturális/ és helyzeti /funkcionális/ változások. — A magyar tulajdonnevek története: a személynevek, a földrajzi nevek.

Mondattörténet. A viszonyító eszközök története. A viszonyzószók. — A jelek és ragok története. A névszók paradigmája: a névszójelek, a névszóragok, a névszóragozási rendszer kialakulása. — Az igék paradigmája: az igejelek, az igeragok, az igeragozási rendszer kialakulása. — A mondattani jelenségek testetlen kifejezőeszközeinek története. —

A szintaktikai szerkezetek története. Az alany és az állítmány. Az alárendelő szerkezetek. A mellérendelő szerkezetek. — A mondattípusok története. A mondatfajták. A mellérendelő összetett mondatok. Az alárendelő összetett mondatok. A mondatrészkifejtő mellékmondatok. A sajátos jelentéstartalmú mellékmondatok: a következményes, a hasonlító, a feltételes, a megengedő mellékmondatok.

A magyar nyelvtörténet összefoglaló áttekintése. —

A magyar nyelvtörténeti kutatások történetének vázlatja.

c/ Irodalom

Kötelező: Bárczi Géza - Benkő Loránd - Berrár Jolán: A magyar nyelv története. Bp. 1967. Tankönyvkiadó. 599 l.
Mészöly Gedeon: Ómagyar szövegek nyelvtörténeti magyarázatokkal. Bp. 1956. Tankönyvkiadó. 261 l. — Hajdu Péter: Bevezetés az uráli nyelvtudományba. Bp. 1966. Tankönyvkiadó. 97-150. l.
— Félévenként kb. 8 — 10 cikk, a három félévben 28 — 30 cikk 270 lapnyi terjedelemben.

Ajánlott: Knieszsa István: A magyar helyesírás története. Bp., 1959. Tankönyvkiadó. O. Nagy Gábor: Mi fán terem? II. kiadás, Bp., 1965. Gondolat. —

d/ Módszer

A tárgy oktatására a II., III. és IV. félévben heti 3 óra van előirányozva. Ebből félévenként előadás heti egy óra; gyakorlat: félévenként heti 2 óra.

A tananyag feldolgozásának formája: a magyar hangtörténetből a mássalhangzók története, a szóelemek alaktörténetéből a magyar töltípusok története és néhány képző eredete, a mondat-történetből az ősi viszonyító eszközök története és az igeragozás története, a mondat fejlődéstörténete az előadásokon kerül kifejtésre.

A magánhangzók története, a szóképzés néhány fejezete, a névelők, a névszók, a szintaktikai szerkezetek története a gyakorlatok feladatai.

Az itt nem említett anyagrészeket a hallgatók önállóan tanulmányozzák és tanulják meg.

g/ A számonkérés formája

A II. félév végén kollokvium; a II., a III. és a IV. félév folyamán gyakorlat; a IV. félév végén van az I. szigorlat.

h/ Követelmények

A tematikus felsorolás szerint, az előadás anyaga és a feltüntetett szakirodalom alapján.

Követelmény még valamely nyelvemlék egy részének leíró nyelvtani és nyelvtörténeti elemzése, valamint a nyelvtudományi munkaeszközök: kézikönyvek, szótárak, bibliográfiák, folyóiratok, forráskiadványok ismerete.

A magyar nyelvjárások

a/ Feladat

A középiskolai tanároknak jól kell ismernie a nyelvjárások helyét és szerepét a nyelvváltozatok között, a magyar nyelvjárás-típusok legfontosabb sajátosságait. Lényeges feladat az is, hogy a leendő középiskolai tanár helyes tudományszemlélete alapján belássa és majd tanítsa is, hogy a nyelvjárások nem romlott nyelvváltozatok, hanem történeti fejlődés eredményei, melyek az irodalmi nyelvnek is alapját képezik. Szerepe lehet a nyelvjárások modern ismeretének a tanár honismereti munkájának is.

b/ Tananyag

A nyelvjárás-kutatás rövid története. A nyelvjárás-tudomány viszonya a nyelvtudományhoz és más tudományágakhoz. — A nyelvjárások általános kérdései /a nyelvváltozatok, a nyelvjárások meghatározása és szerepe/. A magyar nyelvjárás irodalomban használt fonetikus írásmód. — A nyelvjárás jelenségek meghatározása, keletkezése és terjedése. Jelenség-határok. — Egységesülés és elkülönülés. Nyelvjárás-típusok és nyelvjárás-szigetek. Nyelv és nyelvjárás. Hangtani jelenségek. Magánhangzó-rendszerek és magánhangzó-jelenségek. Mássalhangzó-rendszerek, mássalhangzó-jelenségek. Alaktani és mondattani jelenségek. Szófeldrajzi eltérések. A magyar nyelvjárások osztályozása. A nyugati és dunántúli nyelvjárás-típus. A déli és a tiszai nyelvjárás-típus. A palóc és az északkeleti nyelvjárás-típus. A mezőségi, a székely és csángó nyelvjárás-típus.

c/ Irodalom

Tankönyv: Kálmán Béla: Nyelvjárásaink

Kötelező: Benkő Loránd: Nyelvjárás-történet, Végh József: Őrségi és hetési nyelvatlasz, továbbá 2-3 folyóirat-cikk és 2 tanulmány összesen kb. 160 lap terjedelemben.

Ajánlott: Deme László: A magyar nyelvjárások néhány kérdése

d/ Módszer

A tárgy oktatása heti 1 órában folyik. A tananyag feldolgozásának módja: gyakorlat.

e/ A számonkérés formája

Szóban történik a gyakorlatokon.

f/ Követelmények

A tematikus felsorolás szerint, a tankönyv és a szakirodalom alapján.

A mai magyar nyelv

a/ Feladat

A mai magyar nyelv című tárgy tanításának az a feladata, hogy felkészítse a leendő magyar szakos tanárokat az anyanyelvnek tantárgyként való tanítására, tehát központi helyet foglal el a magyar szakos tanárok nyelvészeti képzésében. A tárgy maga teljességében és minden részletében közvetlenül szolgálja a későbbi szaktanári munkát. A nyelvtörténet tanulmányozása is ennek a feladatnak az alárendeltje, a mai magyar nyelv rendszerének jobb megismerését készíti elő és szolgálja.

A mai magyar nyelv című tantárgy — a nyelv két fő összetevőjének megfelelően — két fő részre oszlik. Az első részbe tartozik mai nyelvünk szorosabb értelemben vett nyelvtani rendszerének — grammatikájának —, tehát alaktanának és mondattanának a bemutatása. A második rész a mai magyar nyelv szókészletével s ezzel kapcsolatosan jelentéstanával foglalkozik. A szófajok tárgyalása — mivel összefügg mind a grammatikával, mind a szókészlettel, mind a jelentéstanal — a mai magyar nyelv tanításának az élére került.

A szófajtanak mint résztárgynak tanítása azt a célt szolgálja, hogy a tanárjelöltek szófaji elemzőképességét kialakítsa, illetőleg sokrétűvé tegye, elmélyítse, s így a tárgy ismeretének birtokában tájékozódni tudjanak nyelvünk szófaji rendszerében.

Az alaktan tárgyalásának a feladata az, hogy az alapvető morfológiai kérdésekkel megismertesse a hallgatókat, s elsajátíttassa velük az alaktani elemzőképességet.

A mondattan a mondat fogalmának, fő részeinek, a szószervezeteknek, az összetett mondatok szerkezetének vizsgálatát tűzi ki célul.

A mondatnyi elemzőképesség elmélyítésének feladata, hogy a tanárjelölteket képessé tegye tanítványaik logikus gondolkodásának, helyes szó- és írásbeli kifejezőképességének fejlesztésére.

A mai magyar nyelv hangtanát a tanterv szerint a "Leíró magyar hangtan" nevű tantárgy keretében az I. félévben sajátítják el a magyar szakos hallgatók.

b/ Tananyag

A szófajok

A szófajok mibenléte, a szófaji hovatartozás ismertetőjelei. A mai magyar nyelv szófaji rendszerének vázlatos bemutatása; átmeneti, kereszteződő szófajkategóriák; kettős, hármas szófajúság; alkalmi szófajváltás.

Az egyes szófaji alcsoportok részletes áttekintése: Az ige fogalma, mondatbeli szerepe, fajtái. — A névszók általános kérdései. A főnév fogalma és fajtái. A főnévi igenév. A melléknév fogalma és főbb csoportjai. A melléknévi igenév. A számnév fogalma és fajtái. A névmások általános kérdései, névmási alcsoportok. — A határozó^{szók} általános kérdései, a határozószók fajtái. A határozói igenév. Az igekötő. — A módosítószó. — A viszonyzószók általános kérdései. A névelő. A névutó. A kötőszó. — Az indulatszó. — Az egyes szófajok kapcsolata más szófajokkal.

Alaktan

Az alaktan tárgya. — A morféma fogalma, fajtái. — A tömorféma. Abszolút és relatív szótő. — A toldalékok, — A tö és a toldalék elhatárolásának kérdése; az előhangzó. — A szótípusok részletes ismertetése. Az egy- és több alakú ige-tövek; az egy- és több alakú névszótövek. A tőtípusok keveredése; kettős alakok használata. — A szóalkotás módjai. — A szóképzés fogalma; az alapszó; a képző. A képzők rendszere; a deverbális és denominális igeképzők; a deverbális és denominális névszóképzők. — A szóösszetétel fogalma; az összetett szók szerkezete. Az összetett szók rendszere. A szerves összetett szók: mellé- és alárendelő szóösszetételek. Az ikerzők. A szervesetlen szóösszetételek. — A szóalkotás ritkább módjai: a szóelvonás; a szóhasadás; a mozaikszó alkotása. — A ragozás. Az igeragozás; igemódok és igeidők. Az alanyi iktelen és ikés ragozás. A tárgyas ragozás. — A névszóragozás. A névszók jelei: a többesjel; a birtokjel; a kiemelő jel; a fokjel. — A névszói személyragozás: a birtokos személyragozás; a határozószói személyragozás; a főnévi igenév személyragozása; az igenévi-igei személyragozás. — A névszói viszonyragozás. A magyar esetrendszer kérdései.

c/ Irodalom

Kötelező: Bencédy - Fábián - Rácz - Velcsovsné: A mai magyar nyelv /Tankönyvkiadó, 1968/ 11-204. lap. — Tompa József: Az átmeneti szó kategóriák kérdéséhez /Magyar Nyelv XXXVIII, 254-67./. — H. Molnár Ilona: Módosító szók és módosító mondatrészek a mai magyar nyelvben /Nyelvtudományi Értekezések 60. szám/. — Papp István: A magyar nyelv szerkezete /Magyar Nyelvőr LXXXIII, 451-64./. — Velcsov Mártonné: Néhány megjegyzés Antal Lászlónak "Gondolatok a magyar igéről" című cikkéhez /Magyar Nyelv LVIII, 323-6./.

Ajánlott: Tompa József szerk.: A mai magyar nyelv rendszere /Akadémiai Kiadó 1961/ I. kötet 193-586. lap. — A tankönyv kijelölt fejezetének /lásd a kötelező irodalom első tételét/ irodalomjegyzékeiben felsorolt forrásmunkák. — Az időközben megjelent ide vonatkozó tanulmányok; ezekről a szemináriumi órákon tájékoztatjuk a hallgatókat.

d/ Módszer

A fenti két résztárgy oktatására az V. félévben, heti 2 óra előadás és 2 óra szeminárium az előírányzott óraszám. A szófajti és alaktani elemzést a szemináriumi órákon sajátítják el a hallgatók. Valamely részkérdésből minden egyes hallgató szemináriumi dolgozatot ír.

g/ A számonkérés formája

A szófajtanból és alaktanból az V. félév végén kollokvium van, de a II. szigorlatnak is résztárgyai. Ezenkívül az V. félévben szerzett gyakorlati jegy is tükrözi a félév közben végzett szófajtani és alaktani elemző munka minőségét.

h/ Követelmények

A tematikus felsorolásnak megfelelően az előadás és a szeminárium anyaga.

Mondattan

b/ Tananyag

A mondat mibenléte. — A mondatfajták rendszere: a mondat fajtái szerkezetük szerint. A kijelentő, a felkiáltó, az óhajtó, a felszólító és a kérdő mondatok. Állító és tagadó mondatok. Az egyes mondatfajták funkciójának eltolódásai. — A mondat fő részei: Az alany fogalma, szófaja, alakja, fajtái. Az állítmány fogalma és fajtái. Az alany és az állítmány szám- és személybeli egyeztetése. — A szószerkezetek fogalma, osztályozása. Az alárendelő és a mellérendelő szószerkezetek. Az alanyi-állítmányi szószerkezet problémája. A szószerkezetecsoportok. Szószerkezetek és mondatrészek. — A bővítmények. A tárgy fogalma, szófaja, alakja, fajtái. A tárgy és az igei állítmány kapcsolata. A határozó fogalma; a határozó szófaja és alakja, a határozók rendszere: a helyféle /hely- és képes hely-/, az időféle /idő- és szám-/, az állapotféle /állapot-, társ-, eredet-, eredmény-/, a módféle /mód-, eszköz-, fok- és mérték-, tekintet-, ok-, cél-/, az állandó határozók; a részes- és hasonlító határozók. A jelzők fogalma és fajtái: a minőségjelző, a mennyiségjelző, a birtokos jelző, az értelmező jelző. — A halmozott mondatrészek fogalma, fajtái, szófaji és alaki kérdései. — Az összetett mondat. Az alárendelt mondat fajtái, alaki kérdései. A mondatrészkifejtő /alanyi, állítmányi, tárgyi, határozói és jelzői/ mellékmondatok. A sajátos jelentéstartalmu /feltételes, megengedő, hasonlító, következményes/ mellékmondatok. A mondatrészkifejtő és a sajátos jelentéstartalmu mellékmondatok összefüggései. A mellérendelt mondat fajtái, alaki kérdései. A kapcsolatos, az ellentétes, a választó mondatok; a következtető utótagu és a magyarázó utótagu mondatok. — A többszörösen összetett mondat típusai. — A mondat szerkezetének önálló hangtesttel nem bíró eszközei: a hangsúly. A hanglejtés. A szórend /fogalma, az egyes szófajok szórendi helye, a szószerkezetek belső szórendje, a mondat szórendi felépítése/. A beszéd szünet.

c/ Irodalom

Kötelező: Bencédy - Fábián - Rácz - Velcsovnyé: A mai magyar nyelv /Tankönyvkiadó, 1968/ 207-458. lap.

— Bodnár Ferenc: A mondat valósága /Népr. és Nyelvtud. IX, 41-45/; Nyelvi viselkedés — nyelvtani jelentés /Népr. és Nyelvtud. X, 75-79/; A mondatszerkezet és elemei /Népr. és Nyelvtud. XI, 27-34/; Hány része van a mondatnak? /Népr. és Nyelvtud. XIII, 69-75/.

Ájánlott: Tompa József szerk.: A mai magyar nyelv rendszere /Akadémiai Kiadó 1962/ II. kötet. — A tankönyv kijelölt fejezetének /lásd a kötelező irodalom első tételét/ irodalomjegyzékeiben felsorolt forrásmunkák. — Az időköz^{ben} megjelent ide vonatkozó tanulmányok; ezekről a szemináriumi órákon tájékoztatjuk a hallgatókat.

d/ Módszer

Az egyszerű mondat oktatására a VI. félévben heti 3 óra előadás és 2 óra szeminárium, az összetett mondat oktatására a VII. félévben heti 2 óra előadás és 2 óra szeminárium az előirányzott óraszám.

A mondattani elemzést a szemináriumi órákon sajátítják el a hallgatók.

e/ A számonkérés formája

Az egyszerű mondatokból a VI. félév végén kollokvium van, a VIII. félév végén pedig az egyszerű és az összetett mondat is résztárgyai a II. szigorlatnak. Ezenkívül a VI. és a VII. félévben szerzett gyakorlati jegy is tükrözi a két félév folyamán végzett mondattani elemző munka minőségét.

h/ Követelmények

A tematikus felsorolásnak megfelelően az előadás és a szeminárium anyaga.

Jelentőstan

b/ Tananyag

A jelentőstan általános kérdései. — A szójelentés fogalma. A hangalak és a tartalom viszonya. A valóság és a tartalom viszonya. — Jelentéskör; jelentéstartalom; állandó és alkalmi jelentés. — A szavak típusai a hangalak és a tartalom viszonya szerint. Egy- és többjelentésű szavak. Azonos /hasonló/ alakú szavak. Rokon értelmű szavak. — A szóhangulat. — A tulajdonnév jelentéstani problémái.

c/ Irodalom

Kötelező: Bencédy - Fábrián - Rácz - Velcsóvné: A mai magyar nyelv /Tankönyvkiadó, 1968/ 503-55. lap. — Balázs János: A tulajdonnév a nyelvi jelek rendszerében /Általános Nyelvészeti Tanulmányok I, 41-52. lap/.

Ajánlott: Tompa József szerk.: A mai magyar nyelv rendszere /Akadémiai Kiadó 1961/ I. kötet 143-92. lap. — A tankönyv kijelölt fejezetének /lásd a kötelező irodalom első tételét/ irodalomjegyzékeiben felsorolt forrásmunkák.

d/ Módszer

A hallgatók a megadott szakirodalom alapján egyénileg dolgozzák fel ezt az anyagrészt.

g/ A számonkérés formája.

A II. szigorlaton kérjük számon.

h/ Követelmények

Lásd a tárgy anyagának tematikus felsorolását!

A szókészlet

b/ Tananyag

A szókészlet fogalma. A magyar szókészlet nagysága.

— A szókészlet tagolódása a szavak társadalmi fontossága szerint /alapszókinccs, kiegészítő szókinccs/. — Az irodalmi nyelv és a köznyelv szavai; a tájszók. — A szókészlet társadalmi rétegek szerinti megoszlása: a csoportnyelvek; a rétegnyelvek; a zsargon. — A szókészlet megoszlása az élőnyelvi használat-hoz viszonyítva; az archaizmusok; a neologizmusok. — Az idegen szavak. — Az állandósult szókapcsolatok: a szokványos kifejezésmódok; a szólások; a közmondások; a szállóigék. — Az egyén szókinccse.

c/ Irodalom

Kötelező: Bencédy - Fábán - Rácz - Velcsóvné: A mai magyar nyelv /Tankönyvkiadó, 1968/ 461-99. lap. — Benkő Loránd szerk.: Anyanyelvi műveltségünk /1960/ 75-134. lap. — O. Nagy Gábor: Mi fán terem?² /1965/.

Ajánlott: A tankönyv kijelölt fejezetének /lásd a kötelező irodalom első tételét/ irodalomjegyzékeiben felsorolt forrásmunkák.

d/ Módszer

A hallgatók a megadott szakirodalom alapján egyénileg dolgozzák fel ezt az anyagrészt.

g/ A számonkérés formája

A II. szigorlaton kérjük számon.

h/ Követelmények

Lásd a tárgy anyagának tematikus felsorolását!

Nyelvművelés és stilisztika

a/ Feladat

Ez a szeminárium fontos része a magyar nyelv és irodalom szakos tanárok képzésének. Feladata: megismertetni a hallgatókkal a nyelvművelés, valamint a stilisztika legfontosabb kérdéseit; alkalmassá tenni a hallgatókat arra, hogy a középiskolai munkájukban felmerülő nyelvművelési problémákat a modern nyelvművelés szemlélete alapján eldöntsék; ki kell fejlesztenie és tudatosá kell tennie a hallgatók nyelvi stílusérzékét, meg kell tanítani a hallgatókat a korszerű stíluselemzés módszereire, arra, hogy az irodalmi alkotások stílusbeli értékeit felismerjék, és középiskolai munkájukban felismertessék. E diszciplínák keretében az egész nyelvészeti anyag ismeretére és gyakorlati alkalmazására van szükség.

b/ A tárgy anyagának tematikus részletezése

Nyelvművelés

A nyelvművelés és nyelvhelyesség fogalma. A nyelvhelyesség kritériumai, fő kérdései a multban. — A nyelvművelés helye a nyelvtudományban; nyelvművelés és stilisztika; nyelvművelés és nyelvtörténet. — A nyelvhelyesség kritériumai. — Nyelvi norma és a/ gyakoriság; b/ rendszerszerűség; c/ szépség; d/ izlés, divat; e/ célszerűség; f/ logika; g/ nyelvérzék; h/ nyelvszokás /a nyelvszokás fogalma; az egyénnek, egy-egy társadalmi osztálynak, rétegnek szerepe a nyelvszokás változásában/. — A nyelv rétegei a nyelvhelyesség szempontjából: idegenszerűségek; idegen szavak; régi nyelv; neologizmusok; — nyelvjárás és nyelvi norma; argó és nyelvi norma. — A nyelvi helyesség funkcionális szempontu vizsgálata. A gondolatközlés lehetséges zavarai: a beszélő, az író hibái; a nyelv hibái; a hallgató, az olvasó hibái. A funkcionális szemlélet érvényesítése a helyesírás és kiejtés kérdéseiben. — A nyelvművelés módszertani kérdései.

Stilisztika

A stilisztika fogalma, helye a nyelvészeti és irodalmi diszciplínák között: gyakorlati és komplex jellege. — A stilisztika rövid története; a funkcionális stilisztika kialakulása;

mai törekvések. — A stilisztika felosztása; az alapvető stilisztikai kategóriák: stílus, stílusérték, szinonimika; nyelvi-stiláris eszközök, stilisztikai formák vagy képletek; nyelven kívüli/extralingvisztikus/ eszközök; stílusréteg, stílusárnyalat, korstílus. — A hangok stilisztikája /egyes hangok, a hangszimbolika, az expresszív hangváltoztatás/. — A szókincs és frazeológia stilisztikája /a szójelentés stilisztikai vonatkozásai; a szóhangulat; a szókincs stilisztikai rétegződése; a szókapcsolatok/. — A szavak többjelentésűvé válása: a szóképek. A szóképekhez csatlakozó stiláris eszközök. — Az alaktani jelenségek /a szófajok, a képzők, az összetettek, a tövek, a jelezés és ragozás/ stilisztikai vonatkozásai. — A mondattnal kapcsolatos stilisztikai tudnivalók /a mondatrészek, a mondatfajok stilisztikája; a körmondat; a szórend stílusértéke/. — Stílusvizsgálat, stíluselemzés, szövegelemzés, műelemzés. — A stíluselemzés elméleti és gyakorlati kérdései, ide értve a mai újabb törekvéseket is. — A szerkesztés és fogalmazás fő követelményei.

c/ Irodalom

Nyelvművelés

Lőrincze Lajos /szerk./: Nyelvművelésünk főbb kérdései
Bp. 1953. 5 — 48. lap

Lőrincze Lajos /szerk./: Édes anyanyelvünk. Bp. 1961. kb. 50 lap

Lőrincze Lajos: Nyelvőrségen. Bp. 1968. kb. 30 lap

Nyelvművelő jellegű cikkek folyóiratokból és más kiadványokból: 4 — 5 cikk, kb. 50 lap

A kötelező olvasmányok összes terjedelme: 170 lap

Stilisztika

Szathmári István: A magyar stilisztika útja. Bp. 1961.

417 — 544. lap

A költői és a prózai stílusra, a stilisztikai kategóriákra, a stílusirányzatokra, valamint a stíluselemzésre vonatkozó cikkek, tanulmányok folyóiratokból és más kiadványokból: 7 — 8 cikk, kb. 400 lap

A kötelező olvasmányok összes terjedelme: 530 lap.

d/ Módszer

A tárgy oktatására heti 2 óra áll rendelkezésre. Az órákon gyakorlati foglalkozás folyik; de bizonyos anyagrészek tárgyalásakor a tanár előadás formájában foglalja össze a szükséges ismétanyagot.

e/ —

f -- g/ A hallgatók önálló munkája. Az ellenőrzés

A hallgatók önállóan dolgoznak fel bizonyos nyelvhelyességi és stilisztikai témákat, amelyeket a tanár előre kijelöl. Ezen kívül otthoni munkaként minden hallgató ír egy komplex stilisztikai elemzést egy szabadon választott irodalmi mű alapján.

Az órákon a hallgatók felkészültségének ellenőrzése leginkább szóban történik, a tanár irányító kérdései alapján megbeszélnek egy-egy témát. Ezenkívül a félév folyamán minden hallgató 2 zárthelyi dolgozat formájában ad választ a stilisztikai kategóriákra, a stiluselemzés módszereire és nyelvhelyességi problémákra vonatkozó kérdésekre.

Általános Nyelvészet

a/ Feladat.

Ez a kollégium mintegy befejező és áttekintő lezárása a magyar nyelv és irodalom szakosok magyar nyelvészeti szakképzésének. Feladata: az I. félévben kapott nyelvtudományi bevezetőnek és a magyar nyelvészeti részstúdiumok anyagának egy magasabb és általánosabb szempontból való összesítése és egyben kiegészítése, amely -- a beszédtevékenység problémáira koncentrálván -- a szakanyagnak gyakorlati /nyelvtanítási és nyelvi nevelési/ munkájukban való felhasználását is előkészíteni és segíteni hivatott; s a részletekben tanultakat egységes nyelvszemléletté igyekszik ötvözni bennük.

b/ Tananyag

A beszéd és a nyelv. -- A beszéd funkciója, eredete, fejlődése. A kommunikáció csirái az állati közösségekben, s emberivé fejlődése a munka, a gondolkodás és a társadalmiság együttesében, velük kölcsönhatásban. A beszéd egysége: a jelzés; s átfejlődése tagolatlan primer eszközből mai tagolt-szerkesztett formájába. -- A nyelv funkciója, eredete, fejlődése. A nyelv objektivitása és létformája; kialakulása és továbbfejlődése. A nyelvek tipológiája. A nyelv egysége: a jel; s ennek kicsapódása a beszéd talaján, a valóság kontrollja alatt. -- Beszéd és nyelv viszonya: az elsőbbség kérdése, az elhatárolás.

A beszédbeli jelzés és a nyelvbéli jel. -- A beszéd egysége: a mondat, mint beszédbeli jelzés. A mondat kommunikációs beágyazottsága /beszerkesztettsége/ és belső konstrudciója /megerkesztettsége/. Felépítésének eszközei és formái. -- A nyelv egysége: a morféma, mint nyelvi jel. Szerkezete, típusai; a belőle való szerkesztés formái és szabályai. A morfológia rendszere és részrendszerei. -- Mondat és morféma viszonya: az elsőbbség kérdése, az elhatárolás.

A nyelvhasználati formák megoszlása és fejlődése. A megoszlás társadalmisága és nyelvi-nyelvhasználati jegyei; a fejlődés egysége és haladó jellege. -- Megoszlás és fejlődés kapcsolata; egyén és társadalom viszonya a nyelvi működésben és mozgásban.

A nyelvtudomány mint a beszéd és a nyelv tudománya. A nyelv materialitása, s működésének és fejlődésének objektív dialektikája. A nyelv materialista szemlélete, és a nyelvtudományi kutatás szubjektív dialektikája. Dialektikus előrelátás a nyelvtudományban. A nyelvtudomány egysége és megoszlása; kapcsolatai más tudományágakkal és önállósága.

c/ Irodalom

Kötelező: Deme László: Az általános nyelvészet alapjai /Sovenské pedagogické nakladel'stvo. Bratislava, 1969. Új, magyarországi kiadása várható./ — Telegdi Zsigmond szerk.: Szöveggyűjtemény az általános nyelvészet tanulmányozásához /Egyetemi jegyzet. Tankönyvkiadó, 1968/. 123—180. és 279—370.— Egy kötelezően választandó, de szabadon választható modern nyelvészeti mű a tanszék által a 3. foglalkozási órán közlendő lista alapján. Összesen: 450 lap.

Ajánlott: Telegdi Zsigmond: Bevezetés a nyelvtudományba I. /Egyetemi jegyzet. Tankönyvkiadó, 1964/. — Telegdi Zsigmond szerk.: Bevezetés a nyelvtudományba II. /Egyetemi jegyzet. Tankönyvkiadó, 1964/. — További, szabadon választható nyelvészeti művek a tanszék által a 3. foglalkozási órán közlendő lista alapján. Összesen: 280 lap.

d/ Módszer

A tárgy oktatására 28 óra az előírányzott keret. Ebből 26 óra előadás, 2 óra pedig — célszerű időben elhelyezett — konzultáció az olvasmányanyag problémáiról.

g/ A számonkérés formája

Az anyag a VIII. félév végén esedékes II. szigorlat keretében kerül számonkérésre.

h/ Követelmény

A tematikus felsorolás szerint, az előadás anyaga és a feltüntetett szakirodalom alapján.

Bevezetés az irodalomtudományba

a./ A tárgy oktatásának feladata

A tárgy megadja a hallgók marxista-leninista irodalomszemléletének általános kereteit, megismerteti őket az irodalomelmélet alapfogalmaival, s ezzel előkészíti az irodalmi művek tudományos megismerésére és élményszerű elemzésére. Másrészt megadja a szükséges alapvetést az irodalomtörténeti tanulmányokhoz s lehetővé teszi, hogy a hallgató a megfelelő elméleti ismeretek birtokában tájékozódni tudjon egyes írók életművében és megértse az irodalomtörténeti fejlődés fő irányvonalait.

b./ A tárgy anyaga

I. félév

I. Általános irodalomelmélet

A művészet mint társadalmi tudatforma. A művészi tükrözés és megismerés. Az irodalom fogalma. Az irodalom helye a művészetek rendszerében. Az irodalomtudomány fogalma; feladata, ágai, rendszere.

II. Verstan

A verstan fogalma, feladata, helye az irodalomtudományban. Verstani gyakorlatok a nemzeti versidom, az antik időmértékes verselés, a nyugat-európai időmértékes verselés és a szabad vers köréből. A tartalom és vereforma viszonya. A ritmus, rim, áthajlás funkcionális szerepe.

II. félév

I. Stíluselmélet

Módszer, stílus és irányzat fogalma; egymáshoz való viszonyuk. A klasszicizmus; a romantika; a kritikai realizmus;

a naturalizmus; a szimbolizmus; az impresszionizmus; az avantgarde; a szocialista realizmus.

II. Műfajelmélet

A műfajelméleti gondolkodás történetének vázlatos áttekintése. A műnem, műfaj fogalma. A lírai, epikai és drámai műnem általános jellemzése. A legfontosabb lírai, epikai és drámai típusok, műfajok.

c./ Szakirodalom:

Az órán leadott anyag, az egyetemi jegyzet /Barta János - Kardos László - Nagy Miklós: Bevezetés az irodalomelméletbe és az irodalomtudományba/, valamint a kötelező olvasmányok.

Kötelező olvasmányok:

Horváth János: Magyar irodalomismeret. Tanulmányok /Bp.1956./ 7-26. 1.

Arisztotelész: Poétika /Bp. 1965./

Horváth János: Rendszeres magyar verstan /Bp. 1951. ill. 1959./

vagy:

Gáldi László: Ismerjük meg a versformákat /Bp. 1961/

Az Esztétika Kislexikon /Bp. 1969/ alábbi címszavai:

ábrázolás; "ábrázoló" és "kifejező" művészet;
avantgarde; belső és külső szemlélethez szóló művészetek;
belső forma; cselekmény; dadaizmus; dal 2.; dráma; egynemű kö-
zeg; elbeszélő költemény; elégia; életérzés; elvont forma;
epika; eposz; eszmei mondanivaló; expresszionizmus; forma;
formalizmus; futurizmus; hagyomány és újítás; humor; idill;
impresszionizmus; irányzat; irányzatosság; irodalom; irodalom-
elmélet; irodalomesztétika; irodalomtörténet; irodalomtudomány;
irónia; izlés; katarzis; kettős visszatükrözés; kifejezés; kis-
regény, klasszicizmus; komédia; komikus; kompozíció; konfliktus;
kritika; kritikai realizmus; kubizmus; különösség; külső forma;
lira; meghatározatlan tárgyiasság; mimetikus művészetek; mimézis;

módszer; műfaj; műfajelmélet; műnem; művészet; művészeti ág; művészi kifejezőeszközök; művészi megismerés; művészi technika; naturalizmus; nem-mimetikus művészetek; novella; objektív líra; óda; osztályjelleg; parnasse; pártosság; poétika; próza; realizmus; regény; ritmus; romantika; stilizálás; stílus; szatíra; szépirodalom; szimbolizmus; színmű; színművészet; szocialista realizmus; szürrealizmus; tárgy; tartalom; téma; tipikus; tragédia; tragikomikus; tragikus; tükrözés; valóság; vers; verstan; világkép; világnézet; világszerűség.

✱

A tárgy oktatása az I. és II. félévben heti 2-2 órában történik /1 óra előadás, 1 óra gyakorlat/. A második félévet kollokvium zárja.

A marxista-leninista esztétika alapjai

a./ A tárgy oktatásának feladata

Az esztétika oktatás feladata a művészet legáltalánosabb törvényszerűségeinek a megismertetése. Az előadásoknak tárgyalniuk kell az esztétika történet legfontosabb elméleti eredményeit, különösképpen a marxista esztétika megállapításait és kategóriáit. Fontos céljuk annak megértése, hogy az elvont esztétikai törvényszerűségeket nem spekulációs elmélkedés hozza létre, hanem a művészetből és a műalkotásokból kiinduló általánosító gondolkodás. S hogy éppen ezért az elméleti felkészültség a művek mélyebb megértését teszi lehetővé. Az esztétikai előadásokban a műértelmező és műelemző bizonyítások mindig helyet kapnak.

b./ Tananyag

Az esztétika és az esztétikum fogalma:

A két fogalom különbségének tisztázása. Az esztétika tárgyának hagyományos és új meghatározása. A kallisztika bírálata. Az esztétikai kategóriák csoportosítása: általános és specifikus kategóriák. Az esztétika és a művészeteket tárgyaló többi tudomány. Az esztétika módszere, viszonya más tudományok módszeréhez.

Az esztétika történetének nagy korszakai:

Antikvitás, középkor, reneszánsz, felvilágosodás, német klasszikus esztétika, orosz forradalmi demokraták, a marxizmus-leninizmus esztétikája.

A művészet kialakulása és az emberi munkatevékenység:

A művészet kialakulásával kapcsolatos különféle elméletek bírálata: Biológiai eredet és játékelmélet. Az emberi munka teleológikus jellege. A valóság művészi elsajátításának marxi elmélete. Plehánov a primitív népek művészetéről és a művészet eredetéről.

Az érzéki megismerés törvénye: A művészi tükrözés fogalma. Művészet, tudomány, vallás tükröző sajátosságai. Az esztétika története és a tükrözés elmélete. A kifejezés- és alkotáselmélet bírálata. A művészi antropomorfizáció.

A szép: A szép az esztétika történet különböző korszakaiban. A szép a természetben, társadalomban és a művészetben. A szép tárgyi és társadalmi meghatározottsága.

Tartalom és forma a művészetben: A tartalom és forma a mindennapi életben és a művészetben. A tartalom komponensei. A forma rétegei: belső és külső forma. A tipizálás törvénye. A forma objektivitása. A művészi tartalom-forma egység.

A realizmus fogalma: A realizmus és a naturalizmus közti minőségi különbség. A realizmus két hagyományos értelmezése: 1. ismeretelméleti; 2. történeti. Nagy realizmus. Parttalan realizmus.

Avantgarde: Az avantgarde kialakulásának történeti előfeltételei. Az avantgarde filozófiája és esztétikája. A polgári avantgarde és a szocialista kísérletek. Példák: Majakovszkij, Aragon, B.Brecht, József Attila stb. stb.

A szocialista realizmus: A szocialista művészet két hagyománya: a polgári realizmus és a polgári avantgarde. A szocialista művészet és az új valóság. A stílus és a forma-kérdések. Irányzatosság, elkötelezettség, pártosság. Viták és kísérletek.

A művészi alkotó tevékenység és a befogadás: Az alkotó személyisége. A tehetség kérdése. Szubjektivitás és objektivitás az alkotói folyamatban. A befogadói tevékenység jellemzői. Izlés és ítélet. A műalkotások befogadásának objektiv és szubjektív feltételei.

c./ A tárgy szakirodalma

Tankönyv: Szigeti József: Bevezetés a marxista-leninista esztétikába I-II. kötet

Kötelező irodalom:

- 1./ Esztétikai olvasókönyv /szöveggyűjtemény/
- 2./ Marx: Gazdasági-filozófiai kéziratok c. kötetéből Az elidegenedett munka és a Magántulajdon és kommunizmus c. fejezetek.
- 3./ Lukács György: Az esztétikum sajátossága c. művének bevezetője.
- 4./ Szocialista realizmus /szerkesztette Köpeczi Béla I-II. kötet. Gondolat 1970./

Ajánlott irodalom:

- 1./ Hegel: Esztétika I-II-III. kötet
- 2./ Bjelinszkij: Esztétikai szemelvények
- 3./ Plehanov: Irodalom és esztétika
- 4./ Lunacsarszkij: Válogatott esztétikai munkák
- 5./ Gilbert-Kuhn: Az esztétika története
- 6./ Gramsci: Marxizmus, kultúra, művészet
- 7./ Lukács György: Adalékok az esztétika történetéhez
- 8./ Lukács György: A különösség
- 9./ Parttalan realizmus? /Európa 1964/
- 10./ Ernst Fischer: A nélkülözhetetlen művészet
- 11./ Burov: A művészet esztétikai lényege
- 12./ Vanszlov: A szép problémája
- 13./ Hans Koch: Marxizmus és esztétika
- 14./ Illés László: Józanság és szenvedély

■

A tárgy oktatása heti 2 órában történik a hatodik félévben. A félévet kollokvium zárja.

A világirodalom története

a./ A tárgy oktatásának feladata

A Világirodalom története oktatásának feladata kettős: egyfelől megismertetni a hallgatósággal az európai irodalom történetének fő áramlatait, ez irodalom kimagasló alkotó egyéniségeit és azok legfontosabb alkotásait, másfelől segít annak megértésében, hogyan helyezkedik el a magyar irodalom egésze az európai irodalomban, mik azok a fő jellegzetességek, amelyek a közös európaiságból adódóan azonosak, s mik azok, amelyek a sajátos magyar helyzetből adódóan eltérőek.

Az első feladatból adódik, hogy a Világirodalom történetének egyetemi oktatása önálló studium is, ebből azonban nem következik az, hogy az egyes európai irodalmak fejlődésének részletes megismertetésére törekszik, hanem elsősorban azt kívánja elérni, hogy a magyar szakos tanárok ismerjék a világirodalom kimagasló egyéniségeinek munkásságát, még azokat is, akiket egyébként az eredeti nyelv kellő ismerete hiányában eredetiben nem olvashatnának el.

A második feladatból következik, hogy a Világirodalom története ebben az összefüggésben a magyar irodalomtörténet segédtudománya is, hiszen egyik legfontosabb szempontja azoknak az irodalmi áramlatoknak és íróknak a megismertetése, akik több kevesebb hatással voltak irodalmunk áramlataira vagy írói egyéniségeire. Ebben a vonatkozásban tehát a magyar irodalommal való kapcsolatok a döntőek. E második feladatból adódik, hogy - ha csak vázlatosan is - a világirodalom történetének előadása során különös figyelmet szentelünk azoknak a műveknek, melyeknek magyar fordítása irodalmunknak, elsősorban XX. századi irodalmunknak is részévé vált.

b./ A tananyag tematikus részletezése

Görög irodalom: A homéroszi eposzok. Az eposzok keletkezésének kérdése. Homérosz és a magyar irodalom. - A görög lira fajtái. - A görög tragédia alakulása, kultikus eredete. A tragikus triász. Aiszkhülosz és a drámai dialógus megteremtése. Szofoklész ujitásai, emberábrázolása. Euripidész lélektani realizmusa. A katarzisz. A görög tragédiák és a magyar irodalom. - A görög komédia. Arisztofanész. - A hellénisztikus irodalom főbb képviselői Kallimakhosz-tól a görög regényig.

Római irodalom: Kialakulása, vázlatos története, viszonya a görög irodalomhoz. Plautus és Terentius komédiái. - A római lira fejlődése. Catullus. Lucretius. - Vergilius, Augustus korának politikai igazolója, a római nemzeti eposz megteremtője. Horatius, a korszak legnagyobb lírikusa, a görög versformák megjelenése a római költészetben. Horatius és a magyar irodalom. - Ovidius költői világa. - Az ezüstkor főbb képviselői Phaedruss-tól Juvenalis-ig.

A középkor irodalma. A középkori irodalom műfajai. A középkori eposzok /Beowulf, Roland-ének, Nibelung-ének, Igor-ének/. - Dante pályája. Az Isteni Szinjáték mint a középkori világkép összegezése és a reneszánsz előrejelzése.

A reneszánsz irodalma. Az itáliai reneszánsz kialakulása, fogalma. Petrarca, az első jelentős olasz lírikus. Boccaccio, az olasz széppróza megteremtője, a novella mestere. A humanista embereszmény, a reneszánsz természettörvény és a középkori egyház válságának megfogalmazása a Dekameron-ban. Boccaccio témák a XVI. századi magyar széphistóriákban. - Az angol reneszánsz előzményei. Chaucer. Az angol reneszánsz állameszménye. Morus.

A költészet. Shakespeare. Alkotópályájának korszakai. A legfontosabb Shakespeare-drámák. A shakespeare-i színpad. Shakespeare Magyarországon. - A francia reneszánsz előzményei. A középkori Franciaország bemutatása és a szubjektív vallásosság hangja Villon Nagy Testamentumában. A francia reneszánsz lírája. Ronsard. A próza. Rabelais. A humanista ember megvalósulási lehetőségeinek, a kor politikai, egyházi életének problémái. - A németalföldi és német reneszánsz. Erasmus harca a teológia egyeduralma ellen. A középkor eszményeinek elutasítása A balgaság dicséretében, kapcsolatai a görög szatirával. Erasmus és a bibliakritika. Magyarország hatása. - A spanyol reneszánsz. A realista regény előzményei. Cervantes, a spanyol széppróza megteremtője. A Pédás elbeszélések. Don Quijote mint a realista regény első jelentkezője, formai és világnézeti eredményei. Az ellenlovagregény parodiasztikus megformálása. A spanyol dráma. Lope de Vega.

Az angol polgári forradalom irodalma. Milton pályája. Az angol polgári forradalom problémáinak tükröződése A paradicsom elvesztésében és a Samson Agonistésben.

A francia klasszikus dráma. Kialakulásának történelmi feltételei, irodalmi előzményei. Corneille, a francia klasszikus dráma megteremtője. A hármas egység fogalma. A klasszikus tragédia szerepe Racine drámáiban. - Moliere harca a kor hibái ellen. A szatira az író nevelő és erkölcsjavító szándékainak szolgálatában.

A felvilágosodás irodalma. Az angol felvilágosodás. A klasszikus költői iskola. Swift. A Gulliver társadalombíró céltudatossága. Az angol regény kezdetei. Pikareszkhagyományok továbbélése Defoe regényeiben. A Robinson Crusoe aktuális és egyetemes jelentése. Fielding,

a realista regény megteremtője, a realista esztétika megfogalmazója, szembefordulása Richardson érzelmes életábrázolásával. Racionalizmus és moralista szándék a XVIII. századi angol regényben. A francia felvilágosodás irányzatai: a racionalizmus és a szentimentalizmus. Montesquieu. Voltaire antifeudális harca. Diderot materializmusa, az Enciklopédia jelentősége. Rousseau kulturkritikája, plebejus forradalmisága. A francia felvilágosodás hatása Magyarországon. - A német felvilágosodás. Lessing. Drámaelmélete és drámaírói gyakorlata, a felvilágosodott humanizmus eszméi drámáiban. - A német klasszicizmus irodalma. Goethe és Schiller. A Sturm-und-Drang irányzat jelentkezése a két szerző fiatalkori műveiben. A Faust racionalizmusa és dialektikája. Schiller szabadságesezménye a Don Carlos-ban és a Wilhelm Tell-ben. A művészetek társadalmi szerepe. Az antik szépségeszmény továbbélése.

Az európai romantika irodalma. A romantika kialakulása, fogalma. A romantika kétarcúsága, a romantikus lázadás világnézeti és formai jelentése. - Az angol romantika. Előzményei. Byron romantikus emberesezménye, a byronizmus fogalma. Shelley, a forradalmi eszmék továbbvivője, a társadalmi forradalom filozófiája és a szépség kultusza költészetében. Keats, a romantika formai művészetének csúcsa, az antik szépségeszmény és a l'art pour l'art elemei költészetében. Walter Scott történelmi regényei. - A francia romantika. Victor Hugo pályája a royalista költészettől a haladó demokratikus világnézet felé. Romantika és realizmus összefonódása regényeiben. - A német romantika. Reakciós és haladó vonásai. Heine viszonya a romantikához. Heine realista költészete. - Az orosz romantika. Az európai felvilágosodás és a romantikus lázadás együttes hatása. - Puskin költészete, romantika és realizmus egybejártása prózájában és az Anyegin-ben. A "főlösleges ember" megfogalmazása Puskinnál és Lermontovnál.

A kritikai realizmus irodalma. A kritikai realizmus jellemző sajátosságai. -- A francia fejlődés. Stendhal hőstípusai és éleleteszménye. Balzac esztétikája. Engels a realizmus győzelméről Balzac műveiben. Az Emberi Szinjáték célkitűzése, szerkeszete, a ciklus jelentősebb regényei. - Az angol realizmus kialakulása és a viktoriánus Anglia. Dickens és Thackeray. Világnézetük, humoruk, emberábrázolásuk. - Az orosz realizmus. Az orosz irodalom gogoli korszaka. A Holt lelkek. A "fölösleges ember" utolsó típusa Goncsarov-nál. A "régii udvarházak" pusztulása és újfajta hősök keresése Turgenyev műveiben. Csernisevskij filozófiai és esztétikai nézetei, a forradalmi demokratizmus jelentősége. Tolsztoj életpályája, világnézeti és művészi törekvései. A tolsztojánizmus mint az orosz forradalom tükré. Fő művei, történeteszemlélet és emberábrázolás a Háború és Béké-ben. Tolsztoj világirodalmi jelentősége. Dosztojevskij életműve és világgépe. Fő művei, a dosztojevskij-i lélekrajz hatása a modern irodalomra.

Realizmus és naturalizmus. A modern irodalom irányai a századfordulóra. - Flaubert pályája, helye a francia irodalom történetében. Főbb művei. Flaubert és a naturalizmus. A flauberti művészetelmélet problémái. - Zola pályája. A Dreyfus-ügy és a francia értelmiség. A Rougon-Macquart ciklus szerkezete. Zola esztétikája és művészi gyakorlata. A naturalizmus jelentősége és stílusjegyei. - Az angol regény továbbfejlődése Hardy életművében. - Csehov novelláinak jellegzetességei. A modern dráma csirái Csehovnál. - A századvégi líra. A "rossz esztétikája" Baudelaire-nél. Verlaine ars poeticája. Rimbaud és a modern líra. - A modern polgári dráma átalakulása. Ibsen pályája, főbb művei. Az élethazugság és a tragikum problémája. Utolsó korszakának szimbolizmusa. A német naturalizmus Gerhart Hauptmann műveiben.

Nyugati irodalom a XX. században. - A modern regény problémái. A formabontás Proust-nál és Joyce-nál. Kafka szerepe. - France szépségeszménye, humanizmusa és társadalomkritikája. R.Rolland pályája, hőskeresése. - Thomas Mann pályája. Művészet és élet konfliktusa regényeiben. A Varázshegy és a modern regény. Mann antifasiszta korszaka. Öregkori művei. - A realista regény hagyományainak továbbélése. A családregegy műfaja: Galsworthy, R.M. du Gard. A modern angol és amerikai regény. Nexo. - A dráma megújulása. Shaw harca a konvenciók ellen, racionalizmusa. O'Neill és a freudizmus hatása. A brechti drámaforradalom. Brecht pályája. Az epikus színház elmélete. Erzelem és értelem szintézise a végső korszak nagy drámáiban. Garcia Lorca. - A modern líra új utjai. Az "izmusok" ideje. Apollinaire szerepe. Aragon utja a szürrealizmustól a szocialista realizmusig. Az ellenállás lírája és a "költői ujjászületés". Eluard humanizmusa, lírájának jellegzetes vonásai.

A szovjet irodalom. Gorkij és a szocialista realizmus. Pályája. Romantikus korszaka. A gorkiji dráma és a csehovi örökség. "Az anya" jelentősége. A forradalmár-típusok árnyalt jellemzése. Az orosz polgárság nagy körképe, az üressé vált polgári élet ábrázolása a Klim Számginban. - Majakovszkij pályája, futurista korszaka. Esztétikai nézetei. Páthosz és szatíra Majakovszkijnál. - A személyiség történelmi szerepének szocialista értelmezése. Az orosz értelmiség utjának rajza Alexej Tolsztoj műveiben. Az Első Péter realizmusa. - Solohov epikája. A Csendes Don kompozíciója. A forradalom utáni falu ábrázolása a Feltört ugarban. Tragédia és optimizmus az Emberi sorsban. - Tvardovszkij. - Az "új hullám" a szovjet irodalomban.

c./ Tanulandó anyag, szakirodalom

I. félévi kollokviumra

- Jegyzet: Kardos László: Világirodalom. I. kötet. Ókori irodalom.
- Homérosz: Iliasz, Odüsszeia.
- Aiszkhülosz: Oreszteia.
- Szofoklész: Antigóné, Oidipusz király, A trakhiszi nők, Elektra.
- Euripidész: Médeia, Elektra.
- Arisztofanész: A béke, vagy Békák.
- Plautus: A hetvenkedő katona.
- Vergilius: Aeneis.
- Ovidius: Átváltozások /Metamorphoses/.
- Világirodalmi Antológia I. kötetéből a kijelölt szemelvények.
- Az előadáson tárgyalt görög lírai versek, továbbá Catullus és Horatius-költemények.
- Szerb Antal: A világirodalom története. I. kötet. Ókori rész.

I. szigorlatra

- Jegyzet: Kardos László: Világirodalom. I. kötet. Középkor.
Kardos László: Világirodalom. II. kötet.
Kardos László: Világirodalom. III. kötet. A romantika.
- Dante: Isteni Szinjáték. I. Pokol.
- Boccaccio: Dekameron. A keret és 5-6 novella.
- Chaucer: Canterbury mesék. A keret és 1 elbeszélés.
- Shakespeare: Romeo és Julia, Szentivánéji álom, III. Richard, Julius Caesar, Hamlet, Lear király, Macbeth, Antonius és Cleopatra.
- Villon: A Nagy Testamentum.
- Cervantes: Don Quijote.
- Corneille: Cid
- Racine: Andromaché, Phaedra, Athália.
- Moliere: Tartuffe, Don Juan, A fősvény.

Swift: Gulliver /Teljes, nem ifjusági kiadás!/
Defoe: Robinson Crusoe.

Fielding: Tom Jones.

Voltaire: Candide.

Diderot: Az apáca.

Rousseau: Vallomások.

Goethe: Werther, Faust.

Schiller: Ármány és szerelem, vagy Don Carlos.

Byron: A "Don Juan" ajánlása.

W. Scott: Ivanhoe.

V. Hugo: Nyomorultak vagy Kilencvenhárom.

Puskin: Anyégin.

Lermontov: Korunk hőse.

Világirodalmi Antológia II., III. és IV. kötetéből a ki-
jelölt szemelvények.

Az előadáson tárgyalt lírai versek, különösen Petrarca,
Milton, Goethe, Schiller, Byron, Shelley, Keats, Hugo,
Heine, Puskin és Lermontov költészete.

Szerb Antal: A világirodalom története. I. kötet. 189. lap-
tól, II. kötet a 287. lapig.

V. félévi kollokviumra

Jegyzet: Kardos László: Világirodalom. III. kötet, 71. lap-
tól végig.

Stendhal: Vörös és fekete.

Balzac: Goriot apó, Elveszett illúziók.

Flaubert: Bovaryné.

Zola: Germinal.

Maupassant: Gömböc, Az ékszer, és még 3-4 novella.

Dickens: Copperfield Dávid /nem a gyerekkiadás/.

Thackeray: Hiuság vására.

Hardy: Egy tiszta nő.

Hawthorne: A skarlát betű.

Mark Twain: Tom Sawyer.
Ibsen: Nóra /Babaszoba/, A vadkacsa.
Hauptmann: A takácsok, Naplemente előtt.
Gogol: A revizor, Holt lelkek.
Goncsárov: Oblomov.
Turgenyev: Apák és fiuk.
Tolsztoj: Háboru és béke, Karenina Anna.
Dosztojevszkij: Bűn és bűnhődés.
Csehov: Cseresznyés kert, A 6.sz. kórterem, Fájdalom.
Világirodalmi Antológia IV. kötetéből a kijelölt szemelvények.
Az előadáson tárgyalt lírai költemények, elsősorban
Baudelaire, Verlaine, Rimbaud költészete.
Szerb Antal: A világirodalom története. II. kötet.
289. laptól végig, III. kötet 112. lapig.

II. szigorlatra

Az V. félévi kollokvium anyaga.
Jegyzet: Kardos László: Világirodalom. IV. kötet.
France: Thaisz, vagy Jelenkori történet.
R. Rolland: Colas Breugnon, vagy Az elvarázsolt lélek.
R.M. du Gard: A Thibault család.
Th. Mann: A Buddenbrook ház, A varázshegy.
Galsworthy: A Forsyte Saga. I.-II. kötet.
Dreiser: Amerikai tragédia.
Faulkner: Megszületik augusztusban.
Huxley: A végzet bábjátéka /Pont - ellenpont/.
Hemingway: Bucusu a fegyverektől, Az öreg halász és a tenger.
Nexő: A szürke fény, vagy A vörös Morten.
Shaw: Szent Johanna; Warrenné mestersége vagy Pygmalion.
O'Neill: Amerikai Elektra.
Brecht: Koldusopera, Kurázi mama, Kaukázusi krétakör.
Lorca: Vérnász, vagy Bernarda háza.
Gorkij: Az anya, Az Artamonovok, Éjjeli menedékhely,
Kispolgárok, 3-4 elbeszélés.

A. Tolsztoj: Golgota, I. Péter.

Solohov: Csendes Don, Feltört ugar, Emberi sors.

Az előadáson tárgyalt lírai versek, különösen Apollinaire,

Aragon, Eluard és Majakovszkij költészete,

továbbá - évenként változóan - a mai nyugati

és szovjet líra kimagasló alkotásai.

Szerb Antal: A világirodalom története. III. kötet.

d./ A világirodalom óraszám

A világirodalomból félévenként heti 2 órás előadás van, az I., III., V. és VIII. félévben kötelező tárgy, a II., IV., VI. és VII. félévben ajánlott speciális kollégium. Kötelező szeminárium nincs, az V., VI., VII. és VIII. félévben az érdeklődésnek megfelelő speciális szemináriumot hirdetünk.

e./ A vizsgáztatás módja:

A tárgyból az I. és az V. félév végén kollokvium van. A IV. félév végén a magyar irodalomtörténettel közös szigorlat van a II.-III.-IV. félév anyagából, a VIII. félév végén a magyar irodalomtörténettel közös szigorlat van az V.-VI.-VII.-VIII. félév anyagából.

f./ A vizsgakövetelmények tematikus felsorolása

A vizsgakövetelmények azonosak azzal, amit a tárgy anyagának tematikus felsorolása megad.

Szigorlati követelmények világirodalomból

I. szigorlatra

A középkor irodalma. Középkori eposzok. Dante. Az Isteni Szinjáték mint a középkori világgép összegezése és a reneszánsz előrejelzése.

A reneszánsz irodalma. Az itáliai reneszánsz. Petrarca költészete. Boccaccio, az olasz széppróza megteremtője, a novella mestere. Michelangelo lírája. Ariosto epikája. Machiavelli államelmélete és drámai művei. - Az angol reneszánsz. Chaucer. Morus. Shakespeare. Korszakos jelentősége a dráma történetében. Pályájának főbb korszakai, főbb művei. - A francia reneszánsz előzményei. Villon. A francia reneszánsz legnagyobb alakjai: Rabelais, Ronsard, - A németalföldi és német reneszánsz. Erasmus. - A spanyol reneszánsz. A realista regény előzménye. Cervantes, a spanyol széppróza megteremtője. Don Quijote, az első realista regény. Lope de Vega.

Az angol polgári forradalom irodalma. Milton. Az angol polgári forradalom problémáinak tükröződése műveiben.

A francia klasszikus dráma. Corneille, a klasszikus dráma megteremtője. A hármas egység fogalma. A klasszikus tragédia szerepe Racine drámáiban. - Moliere harca a kor hibái ellen. A szatira az író nevelő és erkölcsjavító szándékainak szolgálatában.

Az angol felvilágosodás irodalma. A klasszikus költői iskola. Swift. A Gulliver társadalombírálat. Az angol regény kezdetei. Defoe Robinsonja, aktuális és egyetemes jelentése. Fielding, a realista regény megteremtője, a realista esztétika megfogalmazója.

A francia felvilágosodás. Irányzatai: racionalizmus és szentimentalizmus. Montesquieu. Voltaire antifeudális harca. Diderot materializmusa, az Enciklopédia jelentősége. Rousseau kulturkritikája, plebejus forradalmisága.

A német felvilágosodás és klasszicizmus irodalma. Lessing. Drámaelmélete és drámaírói gyakorlata. Goethe és Schiller. Fiatalkori Sturm-und-Drang korszakuk. A Faust racionalizmusa és dialektikája. Schiller szabadságeszménye a Don Carlosban és a Wilhelm Tell-ben.

Az európai romantika története. A romantika kialakulása, fogalma. A romantika kétarcúsága. Az angol romantika: Byron, Shelley, Keats. A romantikus történelmi regény: W.Scott. A francia romantika. Victor Hugo. A német romantika. Heine. Viszonya a romantikához és realizmusa. Az orosz romantika. Az európai felvilágosodás és a romantikus lázadás egyidejű hatása. Puskin. Lermontov.

II. szigorlatra

A kritikai realizmus. Jellemző sajátosságai. - A francia fejlődés. Stendhal hőstípusai és életeszménye. Balzac esztétikája, az Emberi Színház jelentősebb regényei. - Dickens és Thackeray főművei. A viktoriánus Anglia ábrázolása az angol realisták műveiben. - Az orosz realizmus. Gogol "Holt lelkek"-je. A "Fölösleges ember" utolsó típusa Goncsarovnál. Ujfajta hősök keresése Turgenyevnél. Csernisevszkij filozófiai és esztétikai nézetei. Tolsztoj életpályája, világnézeti és művészi törekvései. Történeteszemlélete és emberábrázolása. Dosztojevszkij életműve és világképe. Csehov novelláinak jellegzetességei. A modern dráma csúcsai Csuhovnál.

Realizmus és naturalizmus. A modern irodalom irányai a századfordulótól. Flaubert pályája, helye a francia irodalom történetében, művészetelméletének problémái. Főbb művei. Zola pályája. A Dreyfuss ügy és a francia értelmiség. A Rougon-Macquart ciklus szerkezete. A naturalizmus jelentősége

és stílusjegyei. Maupassant. - Az angol regény további fejlődése: Hardy. - Csehov novelláinak jellegzetességei. A modern dráma csirái Csehovnál. - A századvégi líra. Baudelaire, Verlaine, Rimbaud. - A modern polgári dráma. Ibsen pályája, főbb művei. A német naturalizmus Hauptmann műveiben.

Nyugati irodalom a XX. században. A modern regény problémái. A formabontás Proust-nál és Joyce-nál. Kafka szerepe. - France humanizmusa. Romain Rolland hőskeresése. Thomas Mann pályája, művészet és élet konfliktusa regényeiben. Antifasiszta korszaka, kései nagy művei. A realista regény hagyományainak továbbélése. A családtörténeti regény. A modern angol és amerikai regény. Nexo.- A dráma megújulása. Shaw harca a konvenciók ellen, racionalizmusa. O'Neill és a freudizmus. A brechti drámaforradalom. Brecht pályája, az epikus dráma elmélete, érzelem és értelem szintézise. Garcia-Lorca. - A modern líra új utjai. Apollinaire. Aragon utja a szürrealizmustól a szocialista realizmusig. Éluard.

A szovjet irodalom. Gorkij és a szocialista realizmus. Pályája. Romantikus korszaka. A gorkiji dráma és a csehovi örökség. A forradalmár típusok árnyalt jellemzése "Az anyá"-ban. Az orosz polgárság nagy körképe a "Klim Számgin"-ban. - Majakovszkij pályája, futurista korszaka. Esztétikai nézetei. Páthosz és szatíra. - Az orosz értelmiség utjának rajza A. Tolsztoj műveiben. Az Első Péter realizmusa. - Solohov epikája. A Csendes Don kompozíciója. A forradalom utáni falu ábrázolása a Feltört ugarban. Tragédia és optimizmus az Emberi sorsban. - Tvardovszkij. - Az "új hullám" a szovjet irodalomban.

A magyar irodalom története

A magyar irodalomtörténet oktatásának feladata

A hallgatóval meg kell ismertetni a magyar irodalom történetének áramlatait, törvényszerűségeit és sajátos mozgásformáit. Az irodalom fejlődésében nemcsak az egyes életművek egymásutániségát, időrendjét kell látnia, hanem e folyamat lényegét és fontos összefüggéseit. Szükséges ezért, hogy kellő jártasságot szerezzen a történelem, a filozófiatörténet, az esztétika, a művelődéstörténet és az irodalomelmélet kérdéseiben. Fel kell ismernie bonyolult kapcsolatokat a társadalmi, objektív és az egyéni, szubjektív között. Tájékozottnak kell lennie a tükrözéssel kapcsolatos minden problémában.

Az irodalomtörténet alapos tanulmányozása egyúttal a szakszerűséget is feltételezi, ami azt jelenti, hogy a hallgató ismeri és szabatosan alkalmazza a tudományág terminológiáját. Felöleli ez az ismeret a kronológiát és a periodizációs kérdéseket, valamint a szigorlati anyag keretébe tartozó korok általános és sajátos esztétikai és szemléleti problémáit, továbbá a szükséges szakirodalom önálló tanulmányozását.

E követelményeknek a hallgató csak akkor tud eleget tenni, ha kellő mértékben ismeri a világirodalom jelentős alkotásait, s történeti folyamatban el tudja helyezni főbb áramlatait, korszakait, stílusirányzatait. A magyar irodalom történetének tanulmányozása feltételezi egyúttal az irodalmi élet, valamint az egyéb művészi ágak és az irodalom kapcsolatainak, kölcsönhatásainak megértését, mind magyar, mind pedig nemzetközi vonatkozásban. Ezeket az ismereteket mélyíti el a magyar és más irodalmak közötti párhuzamosságok és hatásviszonyok önálló felismerésének képessége, s végül az alkotói egyéniség, hajlam, izlés szerepének

objektív elhelyezése a történeti folyamatokban.

A tárgy anyagának tematikus részletezése

I-IV.félév. A magyar irodalom története 1849-ig

1./ Az I. félév anyaga:

Ősköltészet /-1200/ Szóbeliség és írásbeliség.

Röviden a primitív líra "műfajai"; - az ősi epika.

Középkor /1000- kb. 1530/ Latinnyelvű legendáink.

A magyar írásbeliség kezdetei: a Halotti Beszéd. Az udvari és lovagi kultúra, gestáink és krónikáink. A magyarnyelvű laikus vallásos irodalom kialakulása: az Ómagyar-Mária-síralom. Eretnék-mozgalmak szerepe, A kolostori és deák irodalom fellendülése. A magyarnyelvű világi műköltészet jelentkezése.

Reneszánsz: /kb. 1450-1640/. A reneszánsz és humanizmus fogalma, európai irányai, jelentősége. Janus Pannónius. Mátyás humanista udvara. A magyarnyelvű eremista irodalom, Sylvester. A reformáció jelentősége irodalmunk fejlődésében. Szkhárosi Horváth A., Sztárai M. Heltai Gáspár. Bornemisza Péter. Balassi Bálint életrajza, költői fejlődése. Tinódi S. és az énekmondók. Széphistóriák.

2./ A II. félév anyaga.

A magyar későreneszánsz irodalom. Sztoicizmus és manierizmus. Rimay János. Szenci Molnár A., Alvinci P. Szepesi Csombor M. Bethlen udvara. -

Barokk /kb. 1690-1772/. A barokk fogalma, európai kiterjedése. Pázmány P. Zrinyi Miklós költői és prózai műve. - A dráma a 17. században. Gyöngyösi István, Apáczai Csere J. - Az emlékirat: Tótfalusi Kis. Bethlen Miklós, Bethlen Kata. A "kuruc költészet"; eszmeisége s esztétikuma; főbb műfajai. A magyar irodalomtörténetírás kezdetei. Az elvilágiasodó, kései barokk-rokokó irodalom: Mikes Kelemen, Faludi Ferenc, Amade László, Kiss István. - Az újabb elbeszélő próza kezdetei /Hermányi Dienes, Haller/.

Irodalmunk a Felvilágosodás és a megújuló nemzeti mozgalom korában /1772-től az 1820-as évekig/

Irodalom és Felvilágosodás /1772-1795/

Magyar társadalmi viszonyok és műveltség. A Felvilágosodás fogalma, társadalmi bázisa, eszméi és stílusirányai Európában s Magyarországon. A magyar Felvilágosodás irodalmi mozgalmának megindulása. Bessenyei: drámái; kulturpolitikai röpiratai, filozófiai és politikai nézetei /Holmi, Természet Világa, a Filozófus és a Teriménes utazása. Bessenyei s a klasszicizmus. /Péczeli, Ráday, Báróczy/ A barokk, rokokó továbbélése. A nemesi szemlélet a patriarchális népiességben. A nemesi ellenállás irodalmi mozgalma /Ányos, Dugonics, Gvadányi/ jelentősége, eredményei, ellentmondásai. - Felvilágosodás és szentimentalizmus. A magyar szentimentális költészet: Ányos, Dayka. A szentimentális széppróza. Kármán és Urániája: az eredetiségprogram s a Fanni. Verseghy. Szentjóni Szabó László. 1790 jelentősége, a politikai irodalom. A klasszikus triász /Baróti, Szabó, Rajnis, Révai/. A prozódiai vita. Batsányi utja a nemesi ellenállástól a jakobinizmusig. Későbbi írók működése. Íróink kapcsolatai a köztársasági mozgalommal, 1795 mint korszakhatár. Irodalmi élet, újságok, folyóiratok.

3./ A III. félév anyaga.

A Felvilágosodástól a romantikáig /1795-1825/.

A Felvilágosodás eszméi Csokonai művészetében; Csokonai pályája, népiességének új, haladó formája, lírája, drámái, poétikája. Földi János, Fazekas és a Ludas Matyi, Fazekas lírája. - Az udvari-nemesi kompromisszum kihatása az irodalomra. Az irodalmi élet vidéki gócai, folyóiratok. - Kisfaludy Sándor /Himfy, Regők/. - Kazinczy Ferenc pályája, szerepe a nyelvújítási küzdelemben; klasszicizmusa, fordítási programja. A nyelvújítás társadalmi, politikai funkciója. A nyelvújítás társadalmi, politikai funkciója. A nyelvújítási harc szakaszai, főbb elvei. Kazinczy mint szépíró. Kiss J., Virág B., Berzsenyi Dániel nemesi és felvilágosult eszméi, óda és elégia-költészete, klasszikus és romantikus vonások műveiben. Színházi élet és Katona József pályája, drámaírói fejlődése. A Bánk bán: a kor problémáinak tükröződése, eszmei és formai sajátosságai, helye a magyar dráma történetében. - A magyar romantika előzményei és kezdete.

Irodalmunk a reformtörekvések, a forradalom és a szabadságharc korában.

A romantika áramában /1825-1841/

Az udvari-nemesi kompromisszum felbomlása. Társadalmi, irodalmi viszonyok az 1810-es évek végén és a 20-as évek elején. Tudományos Gyűjtemény. Zsebkönyvek. A magyar romantika előzményei és kezdetei. - A magyar reformkor. Az új irodalmi központ /Pest/ kialakulása. A romantika európai irányai. A romantikus stílus. A romantika időbeli határai. A nemzeti reformromantika. - Széchenyi István, Wesselényi Miklós és az írók. - Az Akadémia, a Kisfaludy Társaság és a színházi élet a harmincas években. -

Kisfaludy Károly írói és szerkesztői tevékenysége. - Kölcsey Ferenc pályája, költészete, kritikája és esztétikája. Az Élet és Literatura. A Parainesis. - Vörösmarty Mihály élete, epikája, legfontosabb drámái, elbeszélései, lírája 1836-ig. Vörösmarty kortársai: Czuczor Gergely és Garay János. A magyar kritika kezdetei: Toldy és Bajza. A Kritikai Lapok.

4./ A IV. félév anyaga

A regény kezdetei és az elbeszélés a magyar reformkor első szakaszán. Fáy András életműve. Jósika Miklós.

A romantikától a kritikai realizmusig és a népiességig /1814-1849/.

Kossuth pályaképe; a Pesti Hirlap. - Politikai és elméleti irodalom a szabadságharc előtt és alatt: Táncsics, Vasvári. - A romantikus triász: Vörösmarty Bajza-Toldy; az Athenaeum, szerepük az irodalmi életben. - Az Akadémia, a Nemzeti Színház. - A divatlapok szerepe, az "életképek" műfaj. - Viták az irodalomról, az irányzatosságról a francia drámáról. A franciás, forradalmi romantika. - A demokratikus népiesség és a realizmus jelentkezése. - Vörösmarty költészete 1836 után. - Eötvös József pályája. Lírája. Regényei és elbeszélései. /A Karthausi, A falu jegyzője, Magyarország 1514-ben/ A kritikai realizmus. A centralista koncepció/. Eötvös működése a szabadságharc után. - Vajda Péter munkássága. - Nagy Ignéc, Kuthy Lajos. - A magyar színház és dráma a reformkor második felében /Teleki László drámája: A kegyenc/. Szigligeti Ede. - Erdélyi János lírája, teoretikus munkássága. A Magyar Szépirodalmi Szemle. Erdélyi és a népiesség. Népköltészeti gyűjtése. - Petőfi Sándor. Életrajza, költői útja. A lírai realizmus. A Tizek Társasága. A Fialtal Magyarország. Petőfi 1848-49-ben. Petőfi prózája. Petőfi és

Arany kapcsolata. Utóélete.

■

A tárgy oktatása az I-IV. félévben heti 3 órában történik. Ennek felosztása - a szükségletek szerint - heti 1 óra előadás és 2 óra gyakorlat, illetőleg heti 2 óra előadás és 1 óra gyakorlat. /Az 1 órás foglalkozásokat kétheti 2-2 órában tartjuk./ A hallgatóknak minden félévben a szeminárium anyagból gyakorlati jegyet kell szerezniük. A második félév végén az I. és II. félév anyagából kollokviumot tesznek./Anyaga megfelel a tematikusan részletezett tananyag-ismertetésnek./

Szigorlati követelmények a magyar irodalom
történetéből

I. Szigorlat /I-IV.félév anyaga/

1. Ősköltészet /kb. 1200-ig/. A líra ősi típusai /a munkadal, a siratóének, a sámánének/. A hősi ének, eredetmondáink, a honfoglalás és a kalandozások korának mondái, a nagyobb epikus kompozíció kérdése.

2. Középkor /kb. 1000- kb. 1530/. A középkori irodalom általános jellemzése. A keresztény-feudális irodalom kialakulása, szerepe. A magyar "szentek" legendái. A magyar nyelvű írásbeliség kezdetei. A Halotti Beszéd. - A gesta- és krónika-irodalom. /Anonymus, Kézai, Kükküllei. - A magyar nyelvű vallásos irodalom kezdetei. /Az Ómagyar Mária-siralom, a Margit-legendá, a Ferenc-legendá./ - A középkori eretnekmozgalmak és az irodalom. - A Huszita biblia. - A kolostori kultúra utóvirágzása, a Karthauzi

Névtelen./ A deák-irodalom kialakulása. A magyar világi értelmiség. A magyar nyelvű világi líra kezdetei.

3. A reneszánsz /kb. 1450- kb. 1640/. A reneszánsz általános jellemzése. Európai és magyar reneszánsz. A magyar reneszánsz periodizációja. A reneszánsz kultúra kezdetei Magyarországon. Mátyás udvara. Vitéz János. Janus Pannonius munkássága. Epigrammái, panegyricusai, elégiái. Bonfini. A humanista költészet a Jagello-korban /Taurinus, Nagyszombati Márton/. - A reformáció félévszázadának irodalma. Erazmista bibliafordítás és nyelvművelés./Pesti Gábor, Sylvester János/. A magyar reformáció jellege, ideológiája. A reformáció énekirodalma /Szkhárosi Horvát András, Sztárai Mihály/. A reformáció drámái /Sztárai drámái, az antitrinitárius vitadrámák, a Balassi-komédia/. Heltai Gáspár. Értekezései, szépprózai elbeszélései, történeti művel. Bornemisza Péter. /Elektra, Postillák, Ördögi kísértetek./ A históriás ének. /Tinódi Sebestyén, Ilosvai Selymes Péter/. A "széphistóriák" /különösen: Eurialus és Lucretia, Argirus/. - Balassi Bálint költői egyénisége. Az európai és magyar költői hagyományok szintézise. Szerelmi lírájának korai szakasza. Tavasz-énekei, vitézi versei, istenes énekei. A Julia-ciklus. A Célia-versek. A későreneszánsz vonásai Balassi utolsó korszakának alkotásaiban. Szép magyar komédiája. - A magyar későreneszánsz /manierizmus/ irodalma. Sztoicizmus és manierizmus. Rimay János. - A késő-humanista protestáns polgári irodalom. Szenci Molnár Albert. Protestáns hitvitázó-irodalom /Magyari István/. Szepsi Csombor Márton.

4. A barokk /kb. 1600- kb. 1772/. A barokk fogalma, értelmezése. Kibontakozásának társadalmi feltételei. Ellenreformáció és barokk. A barokk stílus. A magyar barokk irodalom kialakulása. Pázmány Péter munkássága. Nyéki Vörös Mátyás. - A barokk irodalom hőskora. Zrinyi Miklós emberi és költői egyénisége. Lírája. - Szigeti

veszedelem. Verselése. Az európai eposz-irodalom és a Szigeti veszedelem. Prózai művei. /Tábori kis tracta. Vitéz hadnagy, Mátyás király életéről való elmélkedések. A török áfium ellen való orvosság./ Gyöngyösi István. Költészete. /Marssal társalkodó Murányi Vénus. Kemény János/. - Polgári jellegű szellemi mozgalmak. Apácai Csere János munkássága. A Magyar Encyclopaedia. A világi műveltség népszerűsítői: Tótfalusi Kis Miklós, Pápai Páriz Ferenc, Felvinczi György. Nemesi nacionalizmus. A kuruc nemesi költészet. - Bethlen Miklós. II. Rákóczi Ferenc irodalmi tevékenysége. Emlékiratai és Vallomásai. Bethlen Kata, Bod Péter. - A népszerű barokk irodalom virágzása. A szegénylegény katona-énekek és politikai versek. - A későbarokk /rokoko/ irodalom. Mikes Kelemen. A Törökországi levelek. Fordításai. A nemesi költészet. Amade László. Faludi Ferenc munkássága. Prózai művei. Költeményei. A népies barokk irodalom szétáradása. A barokk népiesség utolsó szakasza. Kiss István. A népszerű kisepika. Hermányi Dienes József.

Irodalmunk a felvilágosodás és a megújuló nemzeti mozgalom korában /1772-től az 1820-as évekig/

Irodalom és felvilágosodás /1772-1795/.

A magyar felvilágosodás társadalmi-történelmi adottságai, sajátosságai. Kapcsolata az európai felvilágosodás irodalmával. Korszakai. Legfontosabb kulturális törekvései. - A testőr-írók és a bécsi kulturális élet. Bessenyei György élete. Írói pályájának kezdete; drámák és vígjátékok. Művelődési programja, röpiratai. - A bihari remete: összefoglaló jellegű művek. A Tariménes utazása. Bartsai, Báróczi. - A kulturális élet Magyarországon. A felvilágosodás uttörői. Ráday és Oroczy és írói körök. Fordítások, regénykísérletek. - Felvilágosodás és hagyomány.

A nemesi-nemzeti ellenállás irodalma. Dugonics András. A régi és népi keveredése munkáiban. Az Etelka. Gvadányi József. Patriarchális népiessége. Hagyományörzés és naiv "realizmus": Egy falusi nótárius budai utazása. Pálóczi Horváth Ádám: az Ötödfélszáz énekek. A klasszicista triász. Az antik irodalom és a klasszicista esztétika és poétika hatása. A klasszicista triász: világnézetük, fordítások Horatiusból, Vergiliusból, s a klasszikus metrum meghonosodása. A prózódiai vita. Baróti Szabó hatása a költői nyelv alakulására. Révai nyelvtudományi rendszerezései. - Iróink és a politikai mozgalmak. A Magyar Museum és szerkesztő-triász, az Orpheus. - 1780. - a politikai mozgalmak, megélénkülése II. József halála után. A köztársasági mozgalom, Martinovics köre. - A magyar szentimentalizmus. Általános jellemzése. Irodalmi mintái. Ányos Pál, Dayka Gábor, Kármán József és a magyar szentimentális regény. Kulturális nézetei, az Uránia. A Fanni hagyományai. Mintái, műfaja. - Batsányi János pályája, politikai költészetének eszméi. A kufsteini elégiák. A száműzetés éve. Szentjóni Szabó László. Felvilágosodott, jozefinista nézetei. Zsánerversek, népies jellegű költemények. Verseggy Ferenc. Pályája első felének felvilágosodott, radikális művei. Fogsága; munkásságának változása szabadulása után. - 1795.

A Felvilágosodástól a romantikáig /1795-1825/

A jakobinus mozgalom bukásának hatása irodalmi életünkre. Az írók elhallgatása. Új eszmék a kulturális megújulásban és az erkölcsi eszmékben. A játékszini mozgalom.

A felvilágosodás és a népiesség találkozása. Csokonai Vitéz Mihály. Életművének összegező jellege. A felvilágosodás hatása életművében és költészetében 1795-ig. Műveltsége. A Lilla dalok. Színművek: a Tempefői. Költői művek dunántúli vándorlása alatt. A Dorottya. Kapcsolata

a népköltéssel. Az utolsó nagy versek. - A debreceni kör költői: Fazekas Mihály. Felvilágosodás és népiesség lírai verseiben. A Ludas Matyi. Tudományos és tudományterjesztő munkássága. - Földi János. -

A klasszicista irodalom virágzása. Kazinczy Ferenc első munkái. Kapcsolata a jakobinus mozgalommal, fogsága. A nyelvújítás és az irodalmi élet újjászervezése. Versei és tanulmányai. Levelezése. A Pályám Emlékezete és a Fogóságom naplója. Elvei, nézetei. - Virág Benedek. Kis János. - Berzsenyi Dániel. A nemzeti világnézet és életforma változásainak összegezője. Ódaköltészete, elégiái. Kapcsolata Kazinczyval és íróbarátaival. Episztolái. Pályájának törése és az utolsó művek. - Kisfaludy Sándor. A Himfy-dalok. Regéi és a romantika. - Katona József. Első drámái: a romantikus minták és a történeti érdeklődés. A Bánk bán. Tragikuma, szereplői; korszerűsége és újdonsága. Egyéb művei.

Irodalmunk a reformtörekvések, a forradalom és a szabadságharc korában /az 1820-as évektől 1849-ig/

A romantika áramában /1825-1841/

Történelmi helyzetünk. Irodalom és politika kapcsolatai. Folyóiratok, irodalmi társaságok. Új írói életforma. - Széchenyi hatása műveivel és egyéniségével. - Akadémia, Kisfaludy Társaság. A Nemzeti Színház. - Az országgyűlések irodalmi visszhangja. Romantika és népiesség a reformkor első szakaszában. - A kritikai élet megszerveződése. - Kisfaludy Károly írói munkássága. Szervező munkája: az Aurora. Drámái, elbeszélései, lírája. - Kölcsey Ferenc. A szentimentalizmus és a klasszicizmus hatása korai költészetében és a romantikus elemek jelentkezése. Hépdkisérletek és a Nemzeti Hagyományok. Nagy versei a 20-as években. Politikai pályája, beszédei, az Országgyűlési Napló.

A Parainesis és az utolsó versek. - Vörösmarty Mihály élete, első irodalmi kísérletei. Epikus pályája: elődei, mintaképei, a Zalán futása. A későbbi eposzok. A két szomszédvár. A rom. - Csongor és Tünde: összefoglalás és utkeresés, romantika és népiesség, nemzeti jelleg és egyetemes filozófiai mondanivaló. - Vörösmarty Pesten, az irodalmi élet középpontjában. Drámái és szerepe a színházi életben. - A reformeszmék szolgálatában. - Szerelmi versei. A Nemzeti Kör élén, kapcsolata Petőfivel. Szerepe, versei 1848-ban és a szabadságharc alatt. Lirája a szabadságharc bukása után. - Czuczor Gergely. Vörösmarty előde a hősi epikában, balladáit és népies költeményeit. Garay János. Epikai művei, balladáit; versei a forradalom alatt. - A magyar széppróza fejlődése. Fáy András - realista tendenciák meséiben, elbeszéléseiben, regényeiben. - Gaál József. - Jósika Miklós. Történeti regényei. Az Abafi. Regényei a jelenkorról. Száműzetésben. - Tudományos kritikai életünk szervezése. Az Akadémia. Az Athenaeum. - Bajza József. Lirája. Kritikai elvei, vitái és tanulmányai. Szerepe az irodalmi életben; a Pesti Magyar Színház élén. - Toldy Ferenc. - A romantika elméletének alapjai. Kritikus tevékenysége, irodalomtörténeti munkássága.

A romantikától a kritikai realizmusig és a népiességig /1841-1849/

Az 1841 évi korszakhatár. Széchenyi és Kossuth vitái. Kossuth programja a Pesti Hírlap. A centralisták. Eötvös József. Versei. A karthausi. Politikai tanulmányai, szerepe a költészetben, a Pesti Hírlap, kapcsolata a centralistákkal. A falu jegyzője. Magyarország 1514-ben. Eötvös a forradalomban. Pályája, közéleti szereplése az 50-es évektől. - A jelenkori társadalom és a pesti élet rajza a kor irodalmában /Nagy Ignác, Kuthy Lajos/. - Vajda Péter. - Drámai irodalmunk a korban. Teleki László: A kegyenc.

Szigligeti Ede munkássága. - A realizmus és népiesség Erdélyi János munkásságában. Versei. Filozófiai nézetei, esztétikája, a klasszicizmus ellenében a reális és népies irodalom követelménye. Népköltészeti gyűjtései. Tanulmányai. Nézetei a forradalom után. Tanulmánya Petőfiről; egyéb elméleti művei. - Az irányzatosság elvének vitái és szerepe a kor irodalmában: a divatlapok és a kritika; vita az irányköltészetéről. Irányzatosság a színpadon. A francia romantikus drámák. - A márciusi ifjak. A csoport kialakulása, munkásságuk, szerepük 1848 előkészítésében és a forradalom alatt. Publicisztikájuk. - Petőfi Sándor. Élete és versei. Költői forradalma. A helység kalapácsa és a János vitéz - összefoglalás és az új irodalmi program. Válság és költészet 1846-ban. A Felhők és a romantikus próza. Egyéb prózai művei. - Népiesség és realizmus, költészetének kibontakozása. Politikai versei a szabadságharc előtt. Költészet és szerelem. A történeti események középpontjában, versei a forradalom és a szabadságharc alatt. Az Apostol. Közéleti szereplése, politikai nézetei. Petőfi utóélete.

A magyar irodalom története 1850-től napjainkig

az V.-VI.félév anyaga:

1./ A nemzeti polgárosult irodalom kialakulása /1850-67/

A korszak irodalmi irányzatai: népiesség és népnemzetiség, történet- és államtudományos szemléletű irodalom, a romantika továbbélése.

Arany, mint a népnemzeti iskola eszménye. - Arany János: pályájának szakaszai, népiessége 49 előtt; utkereése a balladák előtt; népies-nemzeti iránya /balladák, Buda halála/, a verses epika megújítására való törekvései;

hallgatása; az Őszikék. - Tompa Mihály költészete. Vajda János: pályájának szakaszai; kapcsolódása a népiességhez; stílusának ujszerű vonásai. Gyulai Pál pályája; irodalmi barcai, kritikai és szépirói tevékenysége. - A népszínmű utkeresése /Szigligeti Ede/. - A történet- és államtudományos szemléletű irodalom. - Kemény Zsigmond pályája; erkölcsi-társadalmi eszményei 49 után; társadalmi regényei; elemző módszere és történetisége, történelmi regényei. - Madách Imre: pályaképe, Az ember tragédiája. - Jókai Mór: pályaszakaszai; irányzatossága és anekdotizmusa; új témakörei a kiegyezés után.

2./ A nemzeti polgárosult irodalom megoszlása.

Új törekvések /1867-1905/. A hagyományos irányzatok bomlása. A nyugati filozófiai áramlatok hatása. Történet-tudományos szemlélet és művelődéstörténeti áramlatok. A pozitívizmus. A verses regény és a deziáluzió regénye. Arany László: A délibábok hőse. A polgári dráma. A 70-es és 80-as évek drámai műfajai: a népszínmű továbbélése, az ujromantikusok, a francia mintájú társadalmi színmű /Csiky Gergely/. - Kísérletek a kritikai realista regény megteremtésére. /Tolnai Lajos, Iványi Ödön./ Reviczky Gyula és Komjáthy Jenő szerepe a lírában. Kiss József. - Mikszáth Kálmán: pályájának szakaszai; a kritikai realizmus kérdése művészetében; romantikája; helye prózairodalmunkban. - Kísérletek a kritikai realista novella megteremtésére. Tömörkény és Gárdonyi. Realizmus és impresszionista-naturalista törekvések. Justh Zsigmond, Bródy Sándor, Ambrus Zoltán, Thury Zoltán pályája és művészete.

A VII-VIII. félév anyaga:

3./ A századelő irodalma /1905-1919/, a Nyugat első nemzedékének munkássága. A kor társadalmi, ideológiai és művészeti problémái. Ellentétes előjelű világirodalmi hatások: naturalizmus, szimbolizmus, impresszionizmus,

szecesszió; realista és nem realista tendenciák. Meg-
megújuló polgári irodalomszervező kísérletek. A Nyugat, mint
különbéféle polgári törekvések betetőzése. Nyugat-európai
orientáció. Az új irodalom tudatosító vitái. - Nagy írói
egyénségek kibontakozása. Új költői magatartás, új lírai
verstípusok, a költői nyelv, verselés és kifejező eszközök
gazdagodása nemcsak a legnagyobbaknál /Gellért Oszkár, Füst
Milán, Szép Ernő, Somlyó Zoltán verseiben is /. A Nyugat új
novella-formái /a legnagyobbakon kívül Cholnoky Viktor, Csáth
Géza, Szini Gyula, Török Gyula prózájában /. Új drámai kísér-
letek; társadalomkritikai és filozófiai törekvések a század-
eleji drámában /Bródy Sándor, Barta Lajos, Lengyel Menyhért,
Biró Lajos és Karinthy Frigyes drámai törekvései/. A polgári
liberális dráma /Molnár Ferenc/. - Ady Endre élete és munkás-
sága. Szimbolizmusa, ciklusai, motívumai; magyarság-versei,
forradalmi lírája, szerelmi lírája, az istenes versek; költői
nyelve, verstana; hagyomány és modernség, magyarság és
európaiság egysége költészetében. - Móricz Zsigmond élete
és működése. Szerepe a Nyugatban és a Kelet Népe szerkesztésében.
Küzdelme a korszerű realizmusért; a naturalizmus
problémája; kritikai realizmusának kiteljesülése a 20-as
években; a népi hős keresése; a móríci regény-típusok. -
Kafka Margit pályája. A lélekrajz és társadalomrajz össze-
kapcsolódása; impresszionizmusa; lírája. - Babits Mihály
pályája. Szerepe a Nyugatban. Lírai tárgyilagossága, ra-
cionalizmusa, humanizmusa. Regényei: erkölcsi-lélektani
problémák epikus ábrázolása. Tanulmányai, irodalmi esszéi. -
Juhász Gyula pályája. Impresszionizmusa, helye Ady és József
Attila között. - Kosztolányi Dezső pályája. Novellisztikája,
regényei; a lélektaniség és a társadalombírálat. Verselése,
stílusa. Tóth Árpád pályája. Esztétizmusa, egyszerűsödése és
mélyülése. - Karinthy Frigyes pályája. A filozófia és a ter-
mészettudomány térhódítása a prózában. Humora. - Krudy
Gyula pályája. Az idő síkjait feloldó ábrázolás; a kifejezés
"zeneivé" és asszociatívává levése. - Tersánszky Józsi Jenő

pályája. Realizmusa, humora. - A szocialista irodalom kezdetei: a Tanácsköztársaság irodalmi élete. - Kassák Lajos lapjai: A Tett, a Ma, az avantgard törekvések kezdetei. Az avantgard és a munkásmozgalom.

4./ A két világháború közötti korszak /1919-45/, az első Nyugat-nemzedék föllépése után indult áramlatok irodalma.

A "keresztény-nemzeti" kurzus ideológiája. A demokratikus és kommunista emigráció szerepe, külföldi és hazai fórumai /Sarló és Kalapács, 100 % Gondolat, Korunk, Uj Hang/. Kispolgári illúziók és "harmadik-utas" elképzelések /Szabó Dezső/. A haladó polgári irodalom belső eszmei megosztottsága: az urbánus és népi "szekértáborok" /a Nyugat és nemzedékei, Magyar Csillag, - a Toll, Szép Szó, - Erdélyi Helikon, - Sarló-mozgalom, - Tanu, Válasz, Kelet Népe/. A polgári és marxista kritika, esztétika és irodalomtörténetírás. - Avantgardista kísérletek, "új tárgyi-lagosság" és szociográfiai hullám, a kritikai realizmus új eredményei, a szocialista realizmus kibontakozása. Új műfaji törekvések és eredmények /a nagyregény "beérése", a lírai-elbeszélő költemények, újfajta gondolati költészet / - A kor irodalmának és művészetének, zenéjének, képzőművészetének kapcsolatai, rokon törekvései /Bartók Béla, Kodály Zoltán, Derkovits Gyula, Dési Huber István, Szőnyi István stb./. A magyar művészi film első kísérletei. - Szabó Lőrinc pályája, az anarchista lázadástól a "különbékkéig"; elemző gondolati költőisége. /Erdélyi József, Sárközi György, Fodor József, Vas István, Gulyás Pál, Sinka István/ - Tamási Áron pályája, Ábel-regényei, novellái. Mesei játékosság és városi világ: Gelléri Andor Endre. Németh László epikai vállalkozása, társadalmi ábrázolás és pszichológiai látás; az analitikus regénytípus; drámai munkássága a "történelmi" és "társadalmi" tematika. - A szocialista irodalom kibontakozása. /Gábor Andor, Balázs Béla, Komját Aladár, Barta Sándor, Karikás

Frigyes, Lengyel József/. - Illés Béla kísérletei a történelmi tabló ábrázolás megteremtésére. Nagy Lajos mint a radikalizmus hagyományainak szocialista jellegű kiteljesítése. Szociográfiai kezdeményezései; a mozaikos ábrázolás. - A szocialista realizmus első magyar klasszikusa: József Attila. Költői pályája. A Nyugat-hagyomány, az új népiesség, az epresszionizmus, a szürrealizmus adaptálása és túlhaladása; a szocialista lírai szintézis kialakítása a harmincas években. Materialista és dialektikus költői világgépe, a leíró és gondolati líra hagyományainak újszerű egybeötvözése. Szerelmi költészetének jellemzői. Esztétikai nézetei. - Illyés Gyula pályája, költői realizmusának, lírai közvetlenségének kibontakozása, erősödő gondolatisága, stílusának átalakulásai. Prózája, drámái, esszéi. - Új prózai törekvések Nagy István, Darvas József, Veres Péter, Szabó Pál munkáiban. Déry Tibor regényei, novellái: a realista nagyepika hagyománya és a szocialista társadalomábrázolás. Közvetlen és stilizált valóságmegragadás változatai. - Radnóti Miklós pályája. Szocialista humanizmus talaján kibontakozó tudatos antifasiszta magatartása; költészetének stílusötvetzei. - A korszak romániai, csehszlovákiai, jugoszláviai magyar irodalma.

A IX-X. félév anyagai

5./ Irodalmunk a népi demokratikus átalakulás éveiben /1945-1948/.

A korszak történelmi-társadalmi változásai, az ideológiai élet alakulása. Irodalmunk általános helyzete, a különböző irányzatok újjászerveződése, folyóirataik: Válasz, a Magyarok, Újhold, Fórum, Valóság, Csillag. - Művészeti-elméleti viták. Dokumentum-próza, emlékirat-irodalom.

A szocialista realizmus kibontakozásának és
győzelmének útján /1948/.

A társadalmi változások, a fordulat évének jelentősége, gazdasági és ideológiai problémák. A XX. kongresszus lenini elveinek megvalósítása. - Kulturális-irodalmi élet: a polgári irodalom képviselőinek kiszorulása; irodalmi viták ellentmondásossága, a szemantizmus. Új folyóiratok a régiók helyén: Csillag, Irodalmi Ujság, Új Hang, Politikai viták 1955-56 körül. - Az MSZMP művelődéspolitikai irányvonala. Új folyóiratok a régiók helyén: Kortárs, Élet és Irodalom, A Nagyvilág. Irodalmi viták 1956 után. Irodalmunk szocialista egységének megerősödése; irányzatok, jelenségek a szocialista realizmus fővonulata mellett. - Lírában: a szocialista költészet kibontakozása: Benjámín László és mások /Zelk Zoltán, Somlyó György/ lírája. Juhász Ferenc és Nagy László költői pályája. A Tüztánc nemzedékének jelentkezése /Váci Mihály, Garai Gábor/ - Weöres Sándor, Vas István és mások költészete. - Prózában: a mult ábrázolásának kísérletei Lengyel József, Cseres Tibor és mások műveiben; az erkölcsi problémák előtérbe kerülése 1956 után. - A szociográfia eredményei /Csoóri Sándor, Csák Gyula, Féja Géza és mások művei / - Sánta Ferenc munkássága. Csurka István, Moldova György, Galgóczi Erzsébet, Fejes Endre és mások művei. - A próza új műfaji és stílustörekvései, "formabontó" regényszerkezet, hagyományos realizmus és modern törekvések. - A magyar műfordítás eredményei. Az új magyar kritika és irodalomtörténetírás legkiemelkedőbb teljesítményei. A magyar és a világirodalom kapcsolatának kérdése. Határainkon túli magyar irodalom.

Az V-X. félév magyar irodalomtörténeti anyagának
szakirodalma

Tankönyv: A szigorlati követelményekben felsorolt irányzatokról, írókról, költőkről, művekről szóló fejezetek a Kézikönyv 4-6. kötetéből utóbb - megjelenés után - a 7.-ből. Részletesebb tájékoztatást félév elején az oktató ad.

*

A magyar irodalom történetének oktatása az alábbi heti óraszámokban történik:

Az V-VIII. félévben a tárgy oktatása heti 4 órában folyik, ebből két óra előadás, két óra szeminárium.

A IX. félévben heti 2 óra előadás, a X.-ben 2 óra szeminárium van magyar irodalomtörténetből.

A szemináriumi munkát a vezető oktató minden félév végén gyakorlati jeggyel minősíti, amelyet a hallgatónak a vizsgaidőszak megkezdése előtt kell megszereznie.

Az előadások anyagából a II. és V. félév végén kollokvium van, amelyen két-két félévi /I-II., ill. IV-V./ tananyagról ad számot minden hallgató.

A II. szigorlat anyaga

1./ A nemzeti polgárosult irodalom kialakulása. /1849-1867/. Társadalmi és politikai viszonyok az önkényuralom és a kiegyezés előkészítése idején. A természet-tudományos szemlélet térhódítása. - Az irodalom lehetőségei, feladata és irányzatai az önkényuralom korában. A korszak irodalomfogalma. A népiesség átalakulása a 40-es évekhez mérten. Népies szemlélet és forma. A történelmi érdeklődés és az irodalom történelmi szemlélete. A tragikum típusai. A romantika és realizmus kérdései. - Irodalmi élet, mozgalmak, lapok. - Arany János életpályája és életműve. - Kemény Zsigmond politikai és írói munkássága. - Jókai Mór élete és munkássága. - Tompa Mihály. - Madách Imre pályaképe. - Gyulai Pál szerepe az irodalmi életben. /A kor kisebb írói/.

2./ A nemzeti polgárosult irodalom megoszlása. Uj törekvések. /1867-1905/. Társadalmi és politikai viszonyok kiegyezés megszilárdulásának és válságának korában. Belső korszakolás. A kiegyezést követő dezillúzió tartalma. Írói törekvések és irodalmi irányzatok a korszakban. Az irodalmi pesszimizmus mint társadalmi opposíció. A kapitalizálódó valóság anarchiája és művészetellenessége. Eklektikus irodalmi világkép. Irodalmi lapok. Uj nemzedék, irodalmi ellenzék. - Arany László. Dezillúzió és ironia, realista és groteszk tipizálás. Tolnai Lajos realizmusa. - A polgári dráma megteremtésének kísérletei: a népszínmű továbbélése, az új romantikusok, a francia típusú társadalmi színmű /Csiky Gergely/. - A líra hanyatlásának tünetei és okai. - Vajda János élete, művei. - Reviczky Gyula és Komjáthy Jenő szerepe a lírában. - A naturalizmus és a realizmus kapcsolata. - Mikszáth Kálmán élete és munkássága. - Modern törekvések a századvég elbeszélő prózájában. - Bródy Sándor. A századvégi

novella. - A nagyvárosi irodalom kezdetei. A Hét írói. Tömörkény dokumentatív elbeszélő prózája. A kor irodalomkritikája /Péterfy Jenő/. A korszak művészi élete. Liszt Ferenc és a magyar romantikus zene. A történelmi festészet, a korai impresszionista tendenciák, a természetfestés és a lélektani realizmus kialakulása.

3./ A századelő irodalma /1905-1919/, a Nyugat első nemzedékének munkássága. A kor jellege, társadalmi, ideológiai és művészeti problémái. Naturalizmus, szimbolizmus, impresszionizmus, szecesszió; realista és nem-realista tendenciák. A korszerűség igénye a képzőművészetben /a MIENK, a Nyolcak, az alföldi festészet indulása/. A zene forradalma. - Az irodalmi élet képe a század elején. A Nyugat. A l'art pour l'art. A modern magyar líra és próza megszületése. Drámai kezdeményezések. - Ady Endre élete és munkássága. - Móricz Zsigmond élete és munkássága. - Kaffka Margit pályája. - Babits Mihály pályája. - Juhász Gyula pályája. - Kosztolányi Dezső pályája. A műfordítási irodalom problémái. - Tóth Árpád pályája. - Karinthy Frigyes pályája. - Krudy Gyula pályája. Az időábrázolás problémái. - Tersánszky Józsi Jenő pályája. - Áttekintés a Nyugat-kor többi alkotóiról. - Kritikai áramlatok a Nyugatban és a Nyugat körül. - A szocialista irodalom kezdetei, a szocialista igényű kritika. - Kassák Lajos munkássága és lapjai; avantgarde törekvések: futurizmus, expresszionizmus, konstruktivizmus. Az avantgarde és a munkásmozgalom. - Az 1918-19-es forradalom és az irodalom, a Tanácsköztársaság irodalmi élete.

4./ A két világháború közötti korszak /1919-1945/, az első Nyugat-nemzedék föllépte után indult áramlatok irodalma. Az ellenforradalmi rendszer. Eszmei hatások a korban. Az irodalmi élet 1919 után. Az emigráció. Urbánus - népi ellentét. Folyóiratok, polémiák. Avantgardista jelenségek,

szürrealizmus, a "neue Sachlichkeit". A szociográfiai hullám. A népiesség új formái az irodalomban. A próza esszé-szerűvé levésének tendenciái. A realizmus új formái a szocialista realizmus kibontakozása. A kor irodalmának és művészetének: zenéjének, képzőművészetének kapcsolatai /Bartók B., Kodály Z., Derkovits Gy., Dési Huber I., Szőnyi I. stb./. A magyar művészi film első kísérletei. - Szabó Lőrinc pályája. - Tamási Áron pályája. - Gelléri Andor Endre pályája. - Németh László életműve. Az analitikus regénytípus. - Illés Béla pályája. - Nagy Lajos pályája. - József Attila élete és művei. Költői pályája. A gondolati líra megújulása. - Illyés Gyula pályája. - A munkás- és szegényparaszti világ epikai ábrázolása. - Déry Tibor pályája. - Radnóti Miklós pályája. Klasszicizáló tendenciák a kor lírájában. A kor kisebb írói, a kor irodalomtörténeti-kritikai irodalma. - Kitekintés a korszak romániai, csehszlovákiai, jugoszláviai magyar irodalmára.

✱

A hallgatók egyéni munkával megoldandó feladatai:

A tankönyvből /kézikönyvből/ jegyzetből kijelölt anyagrészek elsajátítása.

A kötelező olvasmányi anyag elolvasása illetve áttanulmányozása.

A szakdolgozat elkészítése.

Szemináriumi dolgozatok elkészítése ill. a kijelölt olvasmányi anyag tanulmányozása útján, a szemináriumokra való készülés.

A kiscsoportos órákon a tanári előadásba behelyezett tanári előkészítéssel megfogalmazott elemzések elkészítése.

Az első szigorlat alkalmával /II. év végén/ a zárt-helyi írásbeli dolgozat elkészítése.

A félévközi ellenőrzés a szemináriumi órákon történik. A bemutatott szemináriumi dolgozatot a hallgatósággal közösen a tanár megbirálja és értékeli. Esetleg tesztszerű villámdolgozat íratása a kiscsoportos foglalkozáson.

Az irodalomtudomány története

A kollégium célja: az általános szakmai műveltséghez szükséges tudománytörténeti áttekintés megadásával egyidejűen gyakorlatilag közvetlenebbül is hasznosítható elméleti ismeretek nyújtása, mindenképp e tudomány jelenének - közelmúltjának bemutatása révén.

I. Az irodalomtudomány fogalma, feladatai, tagozódása. Viszonya az esztétikához, más tudományokhoz /történet-tudomány, nyelvészet, stb./

II. Az irodalomtudomány csirái /I. Okori szövegkiadások - az irodalomesztétika ill. irodalomelmélet csirái, - író-életrajzok. Az irodalomtudomány korai formái a középkorban és a reneszánsz időszakában./

Az irodalomkritika kibontakozása a klasszicizmus ill. a felvilágosodás korszakában /Lessing, Diderot és mások/.

A romantika irodalomszemlélete, az irodalomtörténetírás kialakulása /a Schlegel-testvérek munkássága/.

A pozitívizmus, mint a történetiség továbbfejlesztése és mint a tudományos igény előtérbe nyomulása. Taine és mások munkássága. Szövegkiadások, író-életrajzok.

Szellemtörténet, mint a pozitívista "kor"-kategória feloldója-misztifikálója. Dilthey, Gundolf, Nadler. Összefüggések keresése, a tények elhanyagolásával. A esszéírás föllendülése.

Szövegközpontu irányzatok jelentkezése a 20. században. Kapcsolódás a nyelvtudományhoz. Egyes irodalmi művek különbsége helyett irodalmi és nem-irodalmi művek eltéréseinek vizsgálata.

a./ Orosz "formalisták". "Eljárás", "eloldalozás" - dezautomatizálás. A mű mint feszültségrendszer. /Sklovszkij, Jakobson, Ejhenbaum és mások/.

Jakobson, Ejhenbaum és mások/.

b./ Prágai strukturalisták, mint az irányzat továbbfejlesztői. /Mukarovszky és mások/ "Deformáló" és organizáló eljárások. Stílusvizsgálat, határozottabb törekvés szövegközpontu műelemzés és történetiség szempontjainak egyeztetésére.

c./ A fenomenológiai irányzat. Ingarden törekvése a mű "rétegei" rendszerének pontos fölmérésére.

d./ A New Criticism és a vele rokon angol-amerikai iskolák. Erős, néha reakciós konzervatizmus és avatott műértés. Az irodalmi mű mint az ember legbensőbb erőinek gazdagítója /Cl. Brooks, T.S.Eliot és mások/

e./ Nyelvészeti-strukturalista módszerek a műalkotás vizsgálatában.

Az irodalomtudomány és a művészetpszichológiai irányzatok kapcsolatai.

A szociológiai irodalomvizsgálat irányzatai és módszerei. Irodalmi termékek és társadalmi élet közvetlen kölcsönhatásainak számbavétele /L.Goldman, A.Hauser és mások/.

A stílusvizsgálat problémaköre. /Más-más stílusértelmezések és rendszerezések, deskriptív és normatív stílusvizsgálat/. A stílus meghatározói.

Az összehasonlító irodalomtörténetírás és ennek története.

A marxista irodalomtudomány. /Csirái, kibontakozása és részleges megmerevedése a 20.sz. huszas-negyvenes éveiben, további kibontakozás és rugalmasabbá levés a hatvanas években./

III. A magyar irodalomtudomány fejlődése az első csiráktól napjainkig, részben párhuzamban az európai fejlődéssel. Kazinczy Ferenc és Kölcsey Ferenc - Toldy Ferenc -

Gyulai Pál, Péterfy Jenő, Riedl Frigyes, Heinrich Gusztáv - a Nyugat kritikusai, esszéírói - Thienemann Tivadar, Szerb Antal, Németh László - Horváth János. - A marxista irodalomtudomány: Lukács György és a legújabb irodalomtudomány különböző eredményei.

Az előadás heti 2 óra.

V. Szigorlati követelmények

Lásd: IV. A tárgyak programjai alatt

VI. Államvizsga-követelmények

a tudományegyetemek tanári szakjai számára

I.

1. A bölcsészettudományi karok nappali tagozatának tantervi irányelve a tanári szakok államvizsgáját az alábbiak szerint szabályozzák:

"A tanár szakokon az államvizsga olyan komplex vizsga, amelyen a jelölt - egy nagyobb összefüggő probléma-kör önálló kifejtése kaposán - arról ad számot, hogy rendelkezik a szaktanári és nevelői munkában nélkülözhetetlen alapvető szakmai, ideológiai, pedagógiai és módszertani ismeretekkel és készségekkel.

Az egyes szakok államvizsga-követelményeit a Művelődésügyi Minisztérium írja elő.

Az államvizsgára bocsátásnak feltétele /a tantervben előírt egyéb követelmények teljesítésén kívül/ az elfogadott és osztályozott szakdolgozat."

2. A 153/1969.MM.sz. ut. 27. pontja az államvizsga lefolytatásával kapcsolatban előírja, hogy:

"Államvizsgát az Állami Vizsgáztató Bizottság előtt kell tenni. Az Állami Vizsgáztató Bizottság elnökét a felügyeletet gyakorló miniszter, tagjait a rektor bizza meg egy évi időtartamra."

II.

3. A tanárjelölt - két tanári szak szakpárosítás esetén - mindkét szakjából külön-külön államvizsgát köteles tenni /pl. történelem-idegen nyelv szakpárosítás esetén történelem szakból és idegen nyelv szakból/. A jelölt felkészültségét mindkét szakból külön-külön kell minősíteni.

Amennyiben a jelölt csak egy tanári szakos képzésben részesült, vagy tanári szakja nem tanári szakkal párosult - a tanári képesítés megszerzéséhez a tanári szak, a nem tanári szakos képesítés megszerzéséhez a megfelelő szak államvizsgakövetelményeinek kell eleget tennie.

4. A tanári szak államvizsgálója szóbeli vizsga. A vizsgát az ÁVB előtt kell letenni. A vizsga tantárgyi /szaktantárgyi, pedagógiai, szak módszertani, filozófiai stb./ részvizsgákra nem bontható.

A vizsga konkrét témát, kérdéseit - a Művelődésügyi Minisztérium alábbi irányelvei alapján /III.fejezet/ - az egyetem, illetve maga az ÉVB határozza meg.

III.

5. Az államvizsga a tanári pályára képesítő vizsga. Célja az, hogy megállapítsa: a jelölt egyrészt rendelkezik-e a szaktanári és nevelői munkában nélkülözhetetlen alapvető szakmai, módszertani, ideológiai és pedagógiai ismeretekkel és készségekkel, másrészt képes-e az egyetemen elsajátított szaktárgyi ismereteit a középiskola céljainak megfelelően szelektálni, rendezni és alkalmazni, továbbá kialakult-e benne a képesség arra, hogy szaktudományának új eredményeit alkotó módon beépítse tanári munkájába.

Ilyen értelemben tehát az államvizsga lényegesen eltér mind a kollokviumoknak a részletek ismeretét is igénylő, mind a szigorlatoknak egy-egy tudományág átfogó áttekintését és az összefüggések értését megkívánó formájától, amennyiben az államvizsga alkalmazás-központu.

6. Az ÁVB előtt a jelöltnek azt kell bebizonyítania, hogy:

- a./ tisztában van a vizsgabizottság által megadott témakörnek az iskolai oktató-nevelő munkában betöltött szerepével, a fogalmak, ismeretek, készségek kialakítása folyamatában betöltött feladattal, a tárgyalás szintjével, szakmai szemléletével; tájékozott a témakör felépítésének koncepciójában;
- b./ a szakmai tantárgyi alapokon túlmenően ismeri a témakör alapvető nevelési célkitűzéseit és ennek megvalósítási módjait, ebben az összefüggésben látja a témakör lényeges ideológiai vonatkozásait is, mint a világnézeti nevelés tényezőjét;
- c./ jártas a témakör tanításának leglényegesebb módszertani problémáiban és az adott tantárgy tanításában jelentkező alapvető didaktikai és módszertani kérdésekben;
- d./ képes a témakör egy témájának pedagógiai feldolgozását megtervezni s ennek keretében bemutatni a témakör tárgyalásával kapcsolatban felmerült szaktárgyi, nevelési, didaktikai és módszertani kérdéseket és ezek megoldási lehetőségeit és módjait.

7. A jelöltnek a vizsgán az ÁVB kijelöli /vagy a jelölttel huzat/ egy olyan témát, amelynek ismerete az eredményes középiskolai tanári munka szempontjából nélkülözhetetlen.

A jelölt a felkészülési idő alatt, felhasználva a rendelkezésére bocsátott segédleteket, /középiskolai tankönyveket, tanterveket és utasításokat, szótárakat, táblázatokat stb./ a megadott tárgykörből vázlatot készít. A kijelölt tárgykört virtuális tanmenetbe

illeszti, megjelölve helyét és szerepét, valamint azt, hogy az egyes tanítási egységeket milyen módszerekkel dolgozná fel. Elkészíti valamely /megadott, vagy tetszés szerint kiválasztott/ óra vagy egy nagyobb tanítási egység vázlatát, lefolytatásának magyarázatát. Megjelöli az anyag-részben rejlő ideológiai problémákat és nevelési feladatokat. A felkészülés során a jelölt fordítson figyelmet arra is, hogy az illető tárgykört szakköri, felnőttoktatási, népművelési, ismeretterjesztő, stb. keretek között miképpen dolgozná fel.

A jelölt előadja az ÁVB-nak a tárgykör elképzelt feldolgozását és a Bizottság kívánsága szerint részletezi vázlatának valamelyik /esetleg több/ pontját.

8. A komplex államvizsga egységes tartalmi követelményeinek kialakítása érdekében a Művelődésügyi Minisztérium Tudományegyetemi Osztálya és Nevelési Csoportja mellett tanácsadó testületenként működő szakbizottságok, illetőleg a Művelődésügyi Minisztérium Marxizmus-Leninizmus Főosztálya kidolgozták azokat az ajánlott témaköröket, amelyekre a vizsgák alkalmával különös figyelmet kell fordítani. Az ajánlott témakörök jegyzékét a csatolt függelék tartalmazza.

**VI. Komplex államvizsga-tételek
a magyar nyelv és irodalomból**

N Y E L V É S Z E T

1. Anyanyelvünk magyarsága: a finnugor rokonság fontosabb hangtani szókészletteni és nyelvtani bizonyítékai; a mai magyar nyelv rendszerének jellegzetes /finnugoros/ sajátosságai. A finnugor nyelvtudomány magyar uttörői és neves művelői.
2. Középkori nyelvemlékeink típusai, forrásértékük. A magyar nyelv állapota és fejlődésének főbb vonásai a mohácsi vészig /a nagy hangváltozási tendenciák, a jövevényszavak, nyelvtani rendszerünk fejlődése/. Helyesírásunk megteremtése és alakulása a jelzett korszakban.
3. Az irodalmi nyelv fogalma. Irodalmi nyelvünk kialakulásának kezdetei és fejlődésének menete a XVI-XVIII. században, különös tekintettel a korabeli nyelvtanokra és szótárakra. A helyesírás fejlődése: a protestáns és a katolikus helyesírás elkülönülése; főbb jellemzőik.
4. A nyelvújítás társadalmi szükségessége, elmélete, általános módszertani vonatkozásai, lehetőségei és határai. A magyar nyelvújítás kezdeti szakasza, európai háttere. A nyelvújítási harc kibontakozása és lefolyása: a neológia és az ortológia küzdelme.
5. A magyar nyelvújítás módjai: tájszavak irodalmi és köznyelvi rangra emelése; régi szavak és kifejezések felújítása; hagyományos és koholt képzők alkalmazása; a szóösszetétel régi és új módjai; egyéb eljárások. A magyar nyelvtudomány uttörői /Révai, Versegly; nyelvtan és szótárírók/.
6. Nyelvünk a reformkorban. A nemzeti irodalmi nyelv megszilárdulása. Hangtani arculatának kialakulása, szókészletének gazdagodása /különös tekintettel a szakszókincsekre/, nyelvtani normáinak általánosulása. A nyelvjárások visszaszorulásának megindulása. Az Akadémia fáradozásai a nemzeti nyelv és az egységes helyesírás érdekében.
7. A szabadság ^{harc} utáni nyelvművelő mozgalmak. Az új ortológia. A Magyar Nyelvőrnek és körének nyelvtudományi és nyelvművelő tevékenysége. Törekvések helyesírásunk egyszerűsítésére és fejlesztésére; az iskolai helyesírás.
8. A Nyugathoz kapcsolódó irodalmi irányzatok főbb nyelvi-stilisz-

tikai eszközei /különös tekintettel Ady szimbolizmusára és az impresszionizmusra/. A Nyugat íróinak jelentősége a magyar irodalmi nyelv és stílus megújításában.

9. A nyelvművelés mibenléte, társadalmi funkciója. A nyelvi helyesség feltételei. A nyelvművelés határai és lehetőségei. A nyelvművelés módszerei. A felszabadulás előtti és utáni nyelvművelés története, különbözőségük az elvekben és a módszerekben. Mai nyelvművelésünk.
10. A magyar nyelv hangrendszere. A hangjelölés alapvető tudnivalói, a magánhangzó- és mássalhangzó-törvények, a velük kapcsolatos helyesírási és nyelvhelyességi kérdések. A szótag és az elválasztás. Nyelvünk zeneisége. A magyar hangrendszer és a mondatfonetikai eszközök esztétikai-stilisztikai értékei. A hangszimbolika a magyarban. Az expresszív hangváltoztatások és stilisztikai értékük.
11. A mai magyar szókinca és frazeológia rétegződése /áttekintés/. Az egyes rétegek irodalmi felhasználásának lehetőségei; különös tekintettel a szakszókincesekre, mint a munkásosztály jellemzésének egyik fontos nyelvi eszközére.
12. A nyelvjárás fogalma. Mai nyelvjárásaink osztályozása. Az egyes nyelvjárásaterületek fontosabb sajátosságai. A nyelvjárás szavak típusai. A nyelvjárás szavak és egyéb nyelvjárás formák stílusértéke és felhasználása a szépirodalomban.
13. A szó alakja és jelentése. Alak és jelentés viszonya /hangutánzás, hangulatfestés; többértelműség, egyalakúság, hasonlólakúság, rokonértelműség/. A szinonimák fajtái, stilisztikai vonatkozásaik, szerepük a serdülő korúak gondolkodásának fejlesztésében, a világ pontosabb megismerésében. Kép és szókép. A szóképek fajtái és stílusértékük.
14. A magyar nyelv szófaji rendszere. A szófaji rendszerezés kritériumai. - A szóelem fogalma és fajtái. Az igeragozás és a névszóragozás. A szóalkotás módjai. Az alaktanhoz fűződő elemzési, helyesírási és nyelvhelyességi kérdések.
15. A mondat fogalma és fajtái. A mondat fő részei. A szószerkezetek fogalma és fajtái. - Az összetett mondat fajtái, az alárendelő /mondatrészejtő és sajátos jelentéstartalmú/ mondatösszetétel;

a mellérendelő mondatösszetétel. - A mondatokkal kapcsolatos elemzési, helyesírási és nyelvhelyességi kérdések.

16. A grammatikai jelenségek stilushatása. Stiliztikai variánsok névszó- és igeragozásunk területéről. A szófajok stilusértékei. A mondatfajok stiláris lehetőségei. A szabad függő beszéd. A körmondat.
17. A stilusréteg és a stilusárnyalat fogalma. A szépirodalmi vagy művészi stilus nyelvi eszközeinek jellemzése, és elemzésének módszerei.
18. A korstilus fogalma és általános jellemzése. Egy /szabadon választott/ korstilus nyelvi-stiliztikai eszközeinek részletező bemutatása, szövegelemzéssel.
19. A magyar nyelvtudomány története az ujgrammatikusoktól napjainkig; a főbb irányzatok jellemzése.
20. Az akadémiai és az iskolai helyesírás összeolvasztása. Helyesírásunk állapota 1922. és 1945. között. Az 1954-i szabályzat kibocsátása, jelentősége. Mai helyesírásunk elvei és rendszere.
21. A nyelv szerepe, társadalmi jelentősége. A nyelv és a gondolkodás kapcsolata és különbsége. A nyelv eredete. A nyelv történetének és a társadalom történetének viszonya. A nyelvi jelek rendszerszerűsége, az adott nyelvi rendszer belső dialektikája. A nyelvi rendszer változásának dialektikája.

Megjegyzés: A vizsga alkalmával különös figyelmet kell fordítani arra, hogy a jelöltnek leíró nyelvtani és stilisztikai elemző készsége kiderüljön!

I R O D A L O M

1. Ősi műveltségünk. - Folklór és irodalom. A magyarság eredete; vitás kérdések. Az ősi kultúra. A líra ősi típusai. A hősi ének, eredet-mondák, a honfoglalás, a kalandozások korának mondái.
2. A középkori magyar kultúra. - A középkori világkép. A keresztény feudális irodalom kialakulása. A magyar nyelvű írásbeliség kezdetei. A középkori eretnekmozgalmak és az irodalom.
3. Reneszánsz, humanizmus, klasszicizmus. - A művelődéstörténeti és stílustörténeti aspektus; a humanizmus történeti és etikai magyarázata; Marx a humanizmusról; Engels a reneszánszról; a reneszánsz és a klasszicizmus kapcsolata; a magyar irodalmi nyelv kialakulásának két nagy fordulópontja; a XVI. és a XVIII. század; Balassi Bálint költészete.
4. A barokk és rokokó. - A művelődéstörténeti és stílusfogalmak; a magyar feudális társadalom irodalmi igényeinek alakulása a XVII.- XVIII. században. Zrínyi művei; a kuruc költészet. Előretekintés Csokonai rokokó költészetéig.
5. A magyar felvilágosodás. - Küzdelem a nemzeti nyelvért, a nemzeti műveltségért. Bessenyei programja. A felvilágosodás filozófiai alapjai: deizmus, materializmus; ezek szerepe a magyar irodalmi gondolkodásban. Csokonai kiemelkedő jelentősége: filozófia, enciklopédista tudomány, művészi forma, korszerű izlés.
6. A magyar polgárosodás megindulása. - Rousseau magyar hatása; a szentimentalizmus magyar fejlődése: Kármán, Kölcsey, Eötvös. A szentimentális életérzés történeti-társadalmi gyökerei. A magyar polgárosodás akadályainak irodalmi vetületei a "Panni hagyományai"-tól "A karthausi"-ig.

7. Irodalom és nyelvújítás. - Felvilágosodott filozófia, klasszicista izlés, nemzeti nyelvtörétség. Kazinczy Ferenc korszekos jelentősége. Az elbukott politikai forradalom lendületének nyelvi-irodalmi vállalása. A magyar irodalom hatékony megszervezése Kazinczy és tanítványai munkásságában.
8. Haza és haladás. - A magyar reformkor problematikája: jozefinizmus és nemzeti ellenállás; jakobinus forradalmiság és nemesi nacionalizmus; ezek ütközése és dialaktikája. Batányi János, Kölcsey Ferenc, Katona József. Előre lehet tekinteni Jókai Rab Ráby c. regényéig. Kiválasztott lírai vers vagy dráma tárgyalása.
9. A magyar romantika. - A nemesi liberalizmus és a polgárosodás ütemezése. Széchenyi István. Vörösmarty eszmei és költői fejlődése. Műfaji kérdések: az opoz elvirágzása, a gondolati költészet romantikus átalakulása, a romantikus dráma jellege, a magyar regény korszerű szintre emelése. Kapcsolatok és párhuzamok az európai romantikával.
10. A népiesség. - Előzményei a XVIII. sz. második felében: Faludi F., Herder hatása. Csokonai, Fazekas: Ludas Matyi; kísérletek a 40-es években, Petőfi indulása. A népiesség jelentősége a nemzeti irodalom kialakulásában. Demokratizmusa.
11. Forradalom és költészet. - Petőfi Sándor költészetének jelentősége. A magyar táj, ember, élet rajza. A forradalmi stílussteremtés: szembefordulás a "fentebb stíl" szabályaival; az érzelmek demokratizmusa. A népi forradalom költői ideológiája. Kritikai harcok Petőfi körül; a petőfieskedők; Gyulai Petőfi-portréja; Babits: Petőfi koszorúi.
12. A realizmus és a késői romantika. - Eötvös társadalomkritikája: Arany népies és eszményítő realizmusa; a Toldi és a Budá halála; Jókai romantikus regényírásának értékei és a fejlődést gátló szerepe; Kemény lélektani realizmusa; romantika és realizmus Mikszáth művészetében. A XIX. század 2. felének filozófiai áramlatai: pozitivizmus, materializmus, erkölcsi-filozófiák. A magyar epikus műfajok fejlődése és korszerűtlenné válása. Kapcsolatok az európai realizmussal, pl. Balzac.

13. A kritikai realizmus. - A francia fejlődés; hőstípusok, Engels a "realizmus győzelméről". Az angol realizmus kialakulása. Az orosz realizmus útja. A magyar kritikai realizmus kibontakozásának akadályai. A kritikai realizmus mai lehetőségei.
14. A magyar filozófiai dráma remeklése. - Madách: Az ember tragédiája. Előzményei Csokonai és Vörösmarty költészetében. Világirodalmi mintái. Szerkezetének Hegelen alapuló dialektikája. Érintkezései a kor filozófiai áramlataival. Interpretációjának főbb kérdései. Hatása az európai irodalomban.
15. A modern magyar líra előzményei. - Arany öregkori lírájának jellege. A szenvedély lirikusa: Vajda János. A kortárs Európa lírai jelenségei; a Parnasse, a l'art pour l'art, a szimbolizmus. A magyar fejlődés megkésett üteme: a magyar "bezárkózás".
16. Ady Endre költői forradalma. - A polgári radikális szemlélet terjedése a XX. sz. elején. A polgári forradalom érlelődése. Ady és konvenciók csatája: új életérzés, új hazafiság, urek és nép, magyarság és szocializmus, hit és tagadás; a költői konvenciók elvetése, az "életos" vers, Kritikai harcok Ady körül és után: osztálytartalmuk. Az Ady-szimbólumok. Ady művészi nagysága. Ady és az új erkölcs.
17. A Nyugat. - A nyugateurópai irodalmak indításeinak torlódása a század végén. Az "ablaknyitás" szándéka. A polgári liberalizmus személyiségkultusza és izlése. A Nyugat egysége és belső ellentétei. Babits fejlődése a formakultusztól az emberi felelősséggig. Kosztolányi, a "homo aestheticus". Az impresszionista vers bemutatása: Juhász Gyula. A vers-stilisztikai jelentősége. A stil-romantika.
18. A század eleji magyar regény "forradalma", Proust, az időszemlélet. Hagyományos és új formák, Filozófusok hatása az új törekvésekre. /Bergson, Nietzsche, Freud/. Küzdelem a korszerű magyar regényért. Móricz, Kaffka Margit, Krúdy és Tersánszky regény-típusai; az anekdotizmus meghaladása.
19. Népi irodalom. - A népi irodalom gyökerei, esznéi, politikai prob-

- lémái. A népiség kérdései. A lírai realizmus. Illyés Gyula. Modernség és népiség, európaiság és magyarság egysége. Népiség a zenében. Bartók, Kodály. A szociográfia, a realizmus és mítosz kérdései. Németh László és Tamási epikája. A népek útja a felszabadulás után.
20. A korszerű realizmus megteremtése. Móricz kapcsolódása a magyar próza hagyományaihoz: Jókai, Móricz és a naturalizmus. Az európai naturalizmus távlatai. A realizmus kibontakozása Móricz regényeiben: a parasztábrázolás fejlődése XX. századi prózánkban. A népi mélyvilág, a szegénysors, a forradalmi lázadás, az urak országának rajza. Párhuzam Ady Endrével. Móricz és a történelem.
21. A magyar avantgarde. A modernség értelmezése. Az izmusok jelentkezése a művészetekben, futurizmus, expresszionizmus, szürrealizmus. Az avantgarde kérdései a magyar irodalomban. Avantgarde és szocialista irodalom. Kassák. Az avantgardeből nyíló utak. Aragon. Majakovszkij. Újabb viták az avantgarde körül.
22. Antifasiszta irodalom. - Antifasiszmus és szocializmus. Thomas Mann antifasiszta korszaka. A magyar antifasiszmus. Gaál Gábor és Korunk. Radnóti Miklós: A tragikus helytállás versei.
23. A szocialista realizmus kialakulása. - Tolsztoj nagy-realizmusának jellege. Gorkij szerepe az új művészi módszer kimunkálásában. Majakovszkij és az avantgarde. Párhuzam: a polgári realizmus utolsó nagy kísérletei: Thomas Mann, társadalomrajza és iróniája. A szocialista realizmus a nyugati irodalmakban. A modern realista próza osztály-jellege és ábrázoló módszerei.
24. A magyar szocialista irodalom kialakulása. - Előzmények. A századforduló szocialisztikus törekvései. Munkásmozgalom és irodalom. Szabó Ervin, Kassák, Ady és a szocialista irodalom. A Tanácsköztársaság a szocialista kultúra megteremtéséért. A forradalmi szocialista irodalom. Kulturális örökség. Proletkult, egyetemeség. József Attila materialista és dialektikus világképe. A szocialista líra szintézis-kialakítása. József Attila öröksége napjaink lírájában. Tanításának erkölcsi értéke; eszmei szigor és

művészi fegyelem.

25. A formabontás kísérletei a XX. században. - B. Brecht és az expresszionizmus. A dráma átalakulása. A groteszk és a parabola. F. Dürrenmatt. A szabadvers és szürrealizmus. A modern filozófiák /egzisztencializmus/ kétértelmű, olykor retrográd jellege.
26. Irodalmunk képe 1945 után. - A felszabadulás ábrázolása irodalmunkban: Illés Béla, Illyés Gyula, Szabó Pál. Irói csoportosulások 1945 után. A nagyregény, regényciklus: Déry Tibor, Veres Péter. A líra kibontakozása: Juhász Ferenc, Nagy László, Irodalompolitika és szemantizmus. Az ellenforradalom. Költő és politika, költői felelősség.
27. Irodalmunk képe 1956 után. - Lírai pályák átalakulása, fellendülése: Juhász Ferenc, Nagy László, Illyés Gyula, Benjámín László. Németh László szerepe a magyar irodalomban. Napjaink prózája, a kisregény: Sánta, Fejes, Cséres T.
28. Kritika és irodalomtörténetírás. Irodalomtörténeti törekvések a XX. században. Horváth János. Pozitívizmus, szellemtörténet. Szintézis-kísérletek. Az esszéíró nemzedék, Németh László. Halász Gábor. A marxista kritika, esztétika és irodalomtörténet megalapozása. Lukács György, Révai József, Gaál Gábor, Fábry Zoltán, Bálint György.

Megjegyzés: A vizsga alkalmával különös figyelmet kell fordítani arra, hogy a jelöltnek irodalmi szövegelemző készsége kiderüljön!

M Ó D S Z E R T A N

1. A magyar nyelv és az irodalom tanításának célja, közvetlen /oktatási/ és közvetett /nevelési/ feladatai az általános iskola felső tagozatában. - Hogyan támogathatja egymást a két résztárgy céljainak elérésében és feladatainak teljesítésében? /Példákkal./
2. A magyar nyelv és a magyar irodalom tanításának célja, közvetlen /oktatási/ és közvetett /nevelési/ feladatai a gimnáziumban. - Hogyan támogathatja egymást a két résztárgy céljainak elérésében és feladatainak teljesítésében? /Példákkal./
3. Miben tér el a szakközépiskolai magyartanítás cél- és feladatrendszere a gimnáziumtól? - Milyen megfontolásokra készíteti a szaktanárt a szakközépiskola sajátos jellege, valamint a gimnáziumétól eltérő óraszám?
4. Azonos és sajátos jellegű óratispusok az anyanyelvi és az irodalmi oktatásban. /Példákkal/ Válasszon egy legalább 5 órás feldolgozást igénylő témát a középiskola nyelvi vagy irodalmi anyagából, a készítse el az anyagrészt tematikus tervét, az óratispusok megjelölésével.
5. A szemléltetés fontossága, lehetőségei és módszerei az anyanyelvi és az irodalmi oktatásban. Miféle szemléltető eljárásokat alkalmazhatunk a falitáblán? Miféle audiovizuális szemléltető tanszerekkel tehetjük vonzóvá és eredményessé munkánkat? /Az államvizsgén egy szemléltető tanszer, pl. vetítőgép, magnetofon gyakorlati alkalmazására is sor kerülhet./
6. A "hagyományos" vegyes típusú nyelvtanóra menete és tervezésének legfontosabb kérdései. /Szabadon választott példával./ - A "követlen" vegyes típusú óra.
7. A nyelvtani elemzés fontossága; fajtái és módszerei. Szemléltetési lehetőségek a nyelvtani elemzésben /szimbolikus jelek, grafikus ábrázolás stb./

8. A helyesírási készség fejlesztése. A tudatosítás. A gyakorlás és az ellenőrzés szerepe.
9. Szemléltesse egy példán, hogyan érvényesülnek az oktatás fő mozzanatai /célkitűzés, motiváció, bemutatás, elemzés, általánosítás, megszilárdítás, gyakorlás, ellenőrzés/ az irodalomtanításban!
10. A szép magyar beszédre való nevelés jelentősége és módszerei. A követendő példa /avagy: a minták/ szerepe. A helyes magyar kiejtés tanítása. A beszédhibák és javításuk. Az igényes, szép beszédre való nevelés állandó, illetőleg visszatérő alkalmai és módszerei az anyanyelvi és az irodalmi oktatásban.
11. A kifejező olvasás készségének fejlesztése az irodalomtanításban: ennek lehetőségei és módszerei. Hogyan készülne fel pl. az "Egy gondolat bánt engemet..." bemutató olvasására és hogyan használná fel ezt a költeményt a tanulók kifejező olvasásának fejlesztésére az általános iskola 7. és a gimnázium II. osztályában?
12. Hogyan eszméltetné tanítványait a magyar szókincs gazdagságára és saját szókészletük állandó gyarapításának fontosságára? Miféle szókincsfejlesztő és egyéb stílusgyakorlatokat alkalmazna a magyar nyelvi és irodalmi órákon?
- Hogyan tanítaná a rokon értelmű szavakat az általános iskola V. osztályában és hogyan a gimnázium I. osztályában?
13. Az anyanyelvi és az irodalmi ismeretek egymást támogató felhasználása a komplex fogalmazástanításban.
14. Az irodalmi dolgozatjavítás célja, feladatai és módszeres megoldásai az irodalmi és az anyanyelvi oktatás cél és követelményrendszerének figyelembevételével. - Tervezze meg egy /József Attiláról vagy más költőről, íróról szóló/ dolgozat kéthárom vagylagos tételét és iskolai javításának módszeres lépéseit /az osztály megjelölésével/!
15. A házi olvasmányok előkészítése és feldolgozása. Hogyan készí-

tené elő és hogyan tárgyalná meg Szophoklész Antigoné c. drámáját /a feldolgozás kb. 5 órában/ vagy az általános iskolában Móricz Zsigmond "Légy jó mindhalálig" c. regényét /Kb. óra/?

16. Miféle lehetőségeik vannak a tanulóknak a mindennapi iskolai munkában /vagy: a magyar órákon/ és a tanórán kívül iskolai tevékenységükben kezdeményező és alkotó tevékenységre? Hogyan mozdítaná ezt elő mint magyartanár, mint osztályfőnök, mint ifjusági vezető.
17. Miféle lehetőségek rejlenek /vagy: miféle lehetőségeket kínál/ a közösségi ember kialakítására az anyanyelvi és az irodalmi oktatás? /Legalább egy nyelvi és egy irodalmi példával./
18. Az erkölcsi és világnézeti nevelés lehetősége az irodalom és az anyanyelv tanításában. - Milyen nevelési szempontokat érvényesítené pl. a gimnázium II. osztályában Vörösmarty Mihály vagy Petőfi Sándor élete és művei, illetőleg a III. osztályban Arany János vagy a IV. osztályban József Attila tárgyalásakor? /Más példa is választható./
19. A világos fogalmak kialakítása, az ítélet-alkotás és a következtetés szerepe az eredményes anyanyelvi és irodalmi oktatásban. /Egy nyelvtani és egy irodalmi példa végig-vitelével./
20. Az óralátogatás és az óramegbeszélés mint a tanári önképzés fontos eszközei. Összegezze tanítási gyakorlata közben szerzett legfontosabb pedagógiai, didaktikai és szak módszertani tapasztalatait.
21. A nyelvtan, a helyesírás, a fogalmazás és az irodalom tanításának legfontosabb módszertani irodalma /ideértve a folyóiratokat is/. - Néhány tanulmány rövid ismertetése.
22. Nyelvtudományi, szépirodalmi és irodalomtörténeti folyóirataink. /Egyes fontosabb tanulmányok ismertetésével./
23. Újabb metodikai törekvések a magyar nyelv és irodalom tanításában. /A csoportmunka. A feladatlapos ellenőrzés. A televízió-
A programozott nyelvtanítás.

ós óra./ A vizsgázó fejtse ki véleményét arra nézve, hogy a magyartanításnak milyen területein, hogyan és mily mértékben használná fel a felsorolt lehetőségeket.

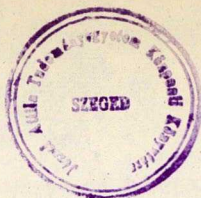
24. Az ismétlések fajai. A nyelvi és az irodalmi ismétlő órák módszeres felépítésének lehetőségei. /Egy-egy példával./ Az állandó ismétlés lehetőségei. Mutassa be egy nyelvi vagy irodalmi példán, hogy a tárgyalt témának milyen új szempontu csoportosításával tenné érdekessé és gyümölcsözővé az ismétlést!
25. Mely műveket tart mondanivalójuk nyelvi és nevelő értékük miatt érdemesnek arra, hogy velük tanítványai érdeklődését a mai magyar irodalom iránt felébressze?
26. Hogyan használná fel az élő magyar irodalom tanulmányozására rendelkezésre álló 6 órát - az életkori sajátosságok figyelembevételével - a középiskola I. osztályában?
27. Miféle ötletekkel és módszeres eljárásokkal tehetjük színessé, elevenné, vonzóvá és eredményessé az anyanyelvi és az irodalmi oktatást?
28. A nyelvi és az irodalmi tankönyvek. Használatuk; szerepük a tanítás gyakorlatában és a tanulók felkészülésében. Tanterv, tanmenet, óravázlat.
/Feladatuk, szerepük az oktatásban, egymás közötti összefüggéseik./

Komplex államvizsga-tételek pedagógiából

- 1/ A nevelési célok változásának történeti és osztály jellege; a szocialista nevelés célja.
- 2/ A pedagógiai folyamat mibenléte; a nevelési és oktatási folyamat egysége.
- 3/ A pedagógiai munka tervezése.
- 4/ A nevelő és növendék kapcsolata a nevelési folyamatban.
- 5/ A közösségi nevelés pedagógiai és pszichológiai törvényszerűségei.
- 6/ A kommunista gyermek és ifjusági szervezetek és az iskola nevelőmunkája.
- 7/ A nevelés és fejlődés egysége a személyiség formálódásában; a nevelhetőség kérdése.
- 8/ Az osztályfőnöki munka szerepe az iskolai nevelésben.
- 9/ A tanulók megismerésének lehetőségei a szaktanári munkában; a személyiségrajz készítésének módszerei.
- 10/ A munkára nevelés a szocialista iskolában.
- 11/ Nevelési lehetőségek a szaktárgy oktatásában.
- 12/ A tanítási óra helye és szerepe az oktatás folyamatában.
- 13/ Az oktatási módszerek rendszere és ezek szerepe az oktatás korszerűsítésében.
- 14/ A csoportmunka és az oktatás individualizációjának lehetőségei és módjai.
- 15/ A technikai eszközök szerepe az oktatás korszerűsítésében.
- 16/ Az óraelemzés szempontjai és szerepe a tanári munkában.
- 17/ A hátrányos helyzetű tanulókkal való foglalkozás; a szocialista tehetséggondozás.
- 18/ Oktatási rendszerünk strukturája és továbbfejlesztésének tendenciái.
- 19/ A nevelésügy fejlesztésének osztársadalmi feladatai és a ne-

velési tényezők összhangjának megteremtése napjainkban.

- 20/ A neveléstudomány rendszere és kutatási módszereinek szerepe a pedagógiai gyakorlatban.
- 21/ A tanulás aktív formái a korszerű oktatásban és művelődésben.
- 22/ A szocialista nevelés elveinek és módszereinek rendszere; korszerű alkalmazásuk.

Komplex államvizsga-tételek az ideológiai témákból

1. A világnézet fogalma és jelentősége az emberi cselekvésben.
2. A marxizmus-leninizmus mint forradalmi változás az emberi gondolkodás történetében.
3. A marxizmus-leninizmus humanista lényege és emberképe.
4. A marxista vallásfelfogás alapelvi és konzekvenciái a világnézeti nevelésben.
5. A nacionalista ideológia általános jellemzése, és leküzdésének feladatai. Internacionalizmus és szocialista hazafiság.
6. A termelési mód és a társadalmi formációk marxi elméletének jelentősége a történelmi folyamat törvényszerűségének megértése szempontjából.
7. A társadalmi lét tükröződésének szintjei és formái.
8. A tudomány és művészet történelmi szerepe. Fejlődésük problémái a jelenkorban és a perspektívák.
9. A társadalmi haladás problémája a mai polgári elméletekben és a marxizmus-leninizmusban.
10. A szocialista erkölcs kialakulásának történelmi folyamata, és a nevelés feladatai.
11. A társadalom és az egyén fejlődésének dialektikája.
12. A szocialista állam és közélet jellemzése, és a fejlődés távlatai.
13. Az imperializmus történelmi helye, és a mai állammonopolista kapitalizmus jellemzése.
14. Munkás- és diákmozgalmak a fejlett tőkés országokban. Az antimilitarista küzdelmek jelentősége.
15. Korunk tartalma; a két világháború harca.
16. Az értelmiség társadalmi szerepe és felelőssége a történelmi haladásban.

B

65137